

Sprekende
Geschiedenis

Verslag haalbaarheidsonderzoek Nederlands Oral History Centrum

MUSEUM
TWEENTSE
WELLE

VSBfonds,
iedereen doet mee

Inhoud

1. Inleiding	3
Aanleiding en motief	4
Opzet haalbaarheidsonderzoek	6
Expertmeeting	6
Leeswijzer	7
2. Het belang en de urgentie van Spreekende Geschiedenis.....	8
3. Visie van de geïnterviewden op de betekenis van oral history.....	10
4. Voorbeelden van bestaande en noodzakelijk geachte oral history projecten.....	16
5. Meerwaarde voor de gesprekspartners.....	18
6. Functies en rollen	23
Functies en rollen van het Knooppunt	23
Voorbeelden uit het buitenland	28
7. Bijdragen gesprekspartners aan Spreekende geschiedenis.....	30
8. Organisatie, positionering, ontwikkeling en financiering.....	31
Aard van het Knooppunt en zijn gebruikers.....	31
Een flexibele organisatie op basis van partnerschap	31
Zelfstandig ontwikkelen, later aanhaken	34
Gefaseerde ontwikkeling.....	35
9. Aanzet tot een programma	36
Fase 1 Voorbereiding en ontwikkeling	36
Fase 2 Bestendiging en voorbereiden aanhaking.....	37
Samenvatting.....	38
Tot slot.....	41
Bijlage 1 Overzicht van gesprekspartners	
Bijlage 2 Deelnemers aan de expertmeeting	

1. Inleiding

Het is noodzakelijk en dringend dat er in Nederland, net als in de VS, Canada, Groot-Brittannië, Singapore en andere landen een Oral History Centrum komt.

Er is zoveel materiaal (alleen al bij losse archieven meer dan 21.000 uur interviews) dat voor het publiek nauwelijks toegankelijk is en dat niet kan worden gebruikt voor nader onderzoek, herinterpretatie en thema-analyses.

Je kunt gerust stellen dat dit immaterieel erfgoed sterk verwaarloosd is, terwijl er aan de andere kant juist een opvallende belangstelling is voor oral history bij burgers, maatschappelijke initiatieven en onderzoekers. (En dan hebben we het nog niet eens over musea, archieven en universiteiten).

De snelle digitalisering van ons bestaan maakt het bundelen van krachten bij het opslaan en doorzoekbaar maken van oral history materiaal extra urgent.

Er zijn zo veel verhalen die verteld en in beeld moeten worden gebracht, omdat ze anders in de vergetelheid verdwijnen. Verhalen die er toe doen, over tijdperken van kort geleden, over de tijd van nu en over de toekomst die we voor ons zien.

De vraag is eigenlijk: Wil Nederland haar verhaal opslaan en presenteren, ja of nee?

Deze notitie doet verslag van het haalbaarheidsonderzoek naar een Nederlands Oral History Centrum dat stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP), in opdracht van / samenwerking met Museum Twentse Welle heeft uitgevoerd. Het onderzoek omvat :

1. 43 interviews met vertegenwoordigers van musea, universiteiten, archieven, KNAW instituten, maatschappelijke initiatieven, fondsen en de Rijksoverheid
2. Een expertmeeting met tien van de geïnterviewden en een ter zake kundig bestuurslid van stichting BMP op basis van een tussentijdsverslag
3. Een korte internet search naar vergelijkbare buitenlandse initiatieven.

De interviews en de expertmeeting vonden plaats in de periode april tot en met december 2017. Geïnterviewden die niet mee deden aan de expertmeeting konden schriftelijk op het tussentijdsverslag reageren.

Aanleiding en motief

Het haalbaarheidsonderzoek is uitgevoerd door drie medewerkers van stichting BMP. Op de achtergrond hebben Arnoud Odding, directeur Museum Twentse Welle en Selma Leydesdorff emeritus hoogleraar Oral History meegedacht en meegelezen. De initiatiefnemers tot het onderzoek hebben verschillende motieven waarom zij oral history van belang achten en zich willen inzetten voor de ontwikkeling van Spreekende Geschiedenis.

Stichting BMP voerde eerder in de steden Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht het Vluchtelingen Oral History project Ongekend bijzonder uit en is nu bezig met een Europese variant van dit project. Voor BMP sluit oral history als theorie en methode direct aan bij haar ruim dertigjarige praktijk van maatschappelijke en culturele projecten waarin de levensverhalen van individuen en groepen centraal staan. In die projecten merken we dat in de huidige tijd van globalisering en snelle technologische ontwikkelingen, veel mensen het gevoel hebben dat hun geschiedenis onopgemerkt blijft en dat hun identiteit, mede door de snelle communicatie via e-mails en social media, gefragmenteerd en vluchtig is geworden. Op individueel-, groeps-, stads-, streek- en nationaal niveau spelen vragen als: Wie ben ik? Wie zijn wij? En wat blijft er in de toekomst over van ons verhaal? Ervaringen met diverse soorten projecten leren dat het vertellen van het eigen levensverhaal en het terugvinden van dit verhaal in een museale en archivale context mensen het gevoel geeft dat zij gehoord en gezien worden. Bovendien draagt het vertellen van het eigen verhaal bij aan het (her) definiëren van de eigen identiteit. Voor latere generaties geldt dat zij op zoek kunnen gaan naar de geschiedenis en heritage van hun voorouders en zij kunnen leren van hun angsten, onzekerheden, twijfels, keuzes en kracht. Oral history is bovendien een manier om de geschiedenis van de groepen waar BMP dagelijks mee werkt (vluchtelingen, migranten, jongeren, ouderen) te vertellen en als eigen narratieven, die niet altijd overeenkomen met de mainstream narratieven in de samenleving, te positioneren.

Voor **Museum Twentse Welle** geldt dat het een kenniscentrum voor de regio wil ontwikkelen dat de ambitie heeft om voorop te lopen met het verzamelen en ontsluiten van oral history over een uiteenlopend spectrum van onderwerpen, van textielgeschiedenis tot arbeidsmigratie, met als doel de (gesproken) taal en cultuur van de regio en de beleving daarvan, te borgen voor volgende generaties. In het Kenniscentrum, dat samen met het Rijksmuseum Twenthe onder de naam Twentelab wordt ontwikkeld, vindt kruisbestuiving plaats tussen betrokken vrijwilligers, medewerkers, vrienden van het museum, de oudheidkamer en andere kringen van liefhebbers. Het is een discipline overstijgende omgeving waar kunst, cultuur en erfgoed samen en in samenhang bestudeerd worden. Daartoe zijn niet alleen de collecties van beide musea gedigitaliseerd, maar worden ook andere digitale collecties aan de archieven van het kenniscentrum toegevoegd en gelinkt.

Professor Leydesdorff schreef, op de vraag waarom een oral history centrum belangrijk is om te ontwikkelen, het volgende.

Verhalen over het verleden bestaan overal en zijn van alle tijden. Niet alleen grote politieke daden maken de geschiedenis maar vooral ook de daden, ervaringen en woorden van gewone mensen. De afgelopen eeuw is het mogelijk geworden deze verhalen niet alleen op te tekenen maar ze ook daadwerkelijk vast te leggen en te bewaren. Dit is het resultaat van de technologische ontwikkeling waarbij nu audio documenten langzaam aan worden vervangen door videodocumenten met

verhalen over vroeger. Het bestuderen daarvan en het maken van nieuwe documenten wordt aangeduid met de term oral history. Het gaat daarbij om gesproken erfgoed
Oral history heeft twee doelstellingen:

- Onbekende en verwaarloosde herinneringen gebruiken als bron voor geschiedschrijving. Het resultaat is dat onbekende geschiedenissen alsnog geschreven kunnen worden (bijvoorbeeld vluchtelingenverhalen)
- Het verhaal/narratief in een context plaatsen, waardoor we te weten komen waarom en hoe mensen gestalte geven aan hun plaats in het heden door te spreken over het verleden.

Sinds de 19de-eeuw worden geschreven documenten professioneel opgeslagen en ontsloten in archieven. Zo'n voorziening voor de opslag van hedendaagse geschiedenis ontbreekt grotendeels voor contemporaine "documenten" zoals audio en video. Oral history is op vele manieren uitgewaaierd en bestaat in een groot aantal vormen en op veel niveaus in musea, in het onderwijs, als hulpmiddel voor herinneringsgemeenschappen, in lokale en nationale archieven, bij het beoefenen van buurtgeschiedenis, als hulpmiddel voor politieke groepen, en is vaak de basis voor erfgoedprojecten. Bij een inventarisatie in 2014 werd ervan uitgegaan dat in Nederlandse archieven 21.000 uur gesproken archief is opgeslagen. Deze zijn vaak alleen lokaal toegankelijk en wie ze wil gebruiken moet letterlijk de archieven langs. Er is geen centrale toegang, de wijze van opslaan en de metadata zijn niet gestandaardiseerd en ze worden zeer verschillend gebruikt. (Dat is meteen ook de kracht ervan.)

De 89 bestaande audiovisuele collecties (sommige zijn zeer groot) die wij kennen werden op veel verschillende manieren gemaakt en zijn het product van vele contexten, waarbij de technologie verschilt. Daardoor verschillen de audiovisuele documenten sterk van elkaar. Om ze echt te gebruiken moet geprobeerd worden de documenten te koppelen, zonder dat de heterogeniteit verloren gaat. Nieuw interviewmateriaal zou een gezamenlijke context moeten krijgen, de te gebruiken technologie moet verbonden worden en criteria voor opslag en gebruik moeten worden ontwikkeld.

En er komt voortdurend materiaal bij, dat soms in kasten verdwijnt. Oral history is niet weg te denken uit het onderwijs en voortdurend verschijnen populaire en wetenschappelijke boeken op basis van interviews over het verleden. De interviews dienen ertoe het Nederlands gesproken erfgoed te verrijken en in te kleuren door bijvoorbeeld verhalen van nieuwkomers. Maar interviews spelen ook een rol bij de bestudering van grote maatschappelijke vraagstukken zoals het (seksueel) geweld in de RK kerk, de moeizame Nederlandse dekolonisatie en recent nog in onderzoek van het Ministerie van Veiligheid en Justitie naar de gevolgen van adoptie politiek.

Verhalen kunnen ons helpen vragen over de twintigste eeuw en over het culturele DNA van onze samenleving te beantwoorden. Onderzoek voorspelt dat het aantal audiovisuele documenten snel zal groeien. Dat zal zeker ten koste van geschreven materiaal zijn. De belofte is een schat aan kennis over hoe we taal en verhalen kunnen gebruiken om levensverhalen om te vormen tot betekenisvolle en coherente narratieven over onze culturele en sociale wereld en te begrijpen hoe we over het verleden spreken. Het gebruik van deze bronnen verdient onze volle aandacht. Een structuur als een centrum moet het mogelijk maken om over al die ervaringen na te denken, en als de verhalen elkaar tegen spreken, manieren te bieden om deze tegenstrijdigheid zichtbaar te maken en de betekenis

daarvan te achterhalen. Het zou mooi zijn als publicaties in de nabije toekomst een link hebben naar geschreven én gesproken bronnen, zodat eventuele verschillen in beleving en interpretatie zichtbaar kunnen worden.

Dat soort innovatie moet gestimuleerd worden net zoals de creatie van nieuwe bronnen, nieuwe manieren van het transcriberen van gesproken tekst bijvoorbeeld met behulp van spraakherkenning. Alles gericht op het, veel meer dan vroeger, mogelijk maken van hergebruik van het materiaal.

Opzet haalbaarheidsonderzoek

Op basis van deze achtergronden en motieven is, met steun van het Mondriaan Fonds en het VSB Fonds, het haalbaarheidsonderzoek Spreekende geschiedenis in april 2017 gestart. De interviews zijn uitgevoerd door Saskia Moerbeek, Dilek Karaağaçlı en Frank von Meijenfeldt. Alle interviews zijn opgenomen en sommige zijn, bij wijze van proef, met spraakherkenningssoftware getranscribeerd.

Doel van het onderzoek is om na te gaan wat het draagvlak is voor het ontwikkelen van een Nederlands Oral history Centrum dat een actieve bijdrage levert aan het verzamelen, bewaren toegankelijk maken en op vernieuwende wijze presenteren van bestaand en nieuw oral history materiaal en dat tevens een functie vervult in het scholen van vrijwilligers en professionals.

Onder oral history wordt hier verstaan: het verzamelen, vastleggen en analyseren van levensverhalen en/of getuigenissen van mensen over bepaalde gebeurtenissen door middel van bestaande en nieuwe (open) interviews en het toegankelijk maken van andere eigentijdse mondelinge bronnen.

Het haalbaarheidsonderzoek richt zich op vertegenwoordigers van archieven, musea, universiteiten, wetenschappelijke instituten en maatschappelijke initiatieven. Met hen is in open interviews gekeken naar:

1. De visie van de geïnterviewden op de betekenis van oral history
2. Voorbeelden van bestaande en gedroomde oral history projecten van de geïnterviewden
3. De meerwaarde van een Nederlands Oral History Centrum
4. De functies die een dergelijk centrum zou moeten vervullen
5. De bijdrage die zij als organisatie aan een dergelijk centrum kunnen leveren
6. De organisatie, positionering, ontwikkeling en financiering hiervan.

Naarmate het aantal uitgevoerde interviews toenam, ontstond er een zekere mate van verzadiging, in die zin dat er weinig nieuwe invalshoeken meer naar voren kwamen. De laatste tien gesprekken, die deels ook met potentiële financiers waren, zijn dan ook vooral gebruikt om de ideeën over het centrum te toetsen en het draagvlak hiervoor in kaart te brengen.

Expertmeeting

De expertmeeting vond plaats op 17 november. Tijdens deze bijeenkomst, die het karakter van een brainstorm had zijn drie vragen aan de orde gesteld:

1. Welke onderzoeken, thema's of projecten op het gebied van oral history vinden de deelnemers belangrijk voor de nabije toekomst?
2. Welke van de in het tussentijdsverslag benoemde functies van een toekomstig oral history centrum vinden de deelnemers het meest belangrijk en waarom?

3. Hoe vinden de deelnemers dat het centrum gepositioneerd zou moeten worden binnen de bestaande infrastructuren op het terrein van erfgoed, wetenschap en digitalisering?

Op basis van de expertmeeting zijn vijf hoofdconclusies te trekken:

1. Actuele ontwikkelingen in de maatschappij, de historische wetenschap, de erfgoedsector, de informatietechnologie en het cultuurbeleid maken een oral history centrum urgent en gewenst.
2. In de profilering van het centrum dient het bevorderen van samenwerking en kruisbestuiving tussen verschillende disciplines en partijen centraal te staan. Een herkenbare makelaarsrol is en het functioneren als kenniscentrum zijn daarbij belangrijk.
3. Het centrum dient flexibel van opzet te zijn en organisaties, instituten, maatschappelijke groeperingen en personen verschillende mogelijkheden tot betrokkenheid te bieden.
4. Het centrum kan de rol van thematisch knooppunt vervullen binnen de Nederlandse digitale wetenschappelijke en erfgoed netwerken.
5. De term centrum is te weinig dynamisch voor de rol die Spreekende Geschiedenis ten opzichte van de verschillende partijen dient te vervullen. Een term als knooppunt dekt de lading beter.
6. Een Nationaal Knooppunt Oral History kan het best ontwikkeld worden aan de hand van enkele concrete oral history projecten die de gewenste mogelijkheden tot kruisbestuiving en samenwerking in zich dragen en die aansluiten bij actuele maatschappelijke thema's.

Leeswijzer

Gezien de voorkeur van de experts voor een term als knooppunt spreken we in de rest van dit verslag niet meer over het Nederlands Oral History Centrum maar over het **Nationaal Knooppunt Oral History**.

Deze notitie is opgedeeld in tien paragrafen. Eerst gaan we in op het belang dat door de gesprekspartners aan Spreekende Geschiedenis wordt gehecht en de urgentie die zij zien om oral history of mondelinge geschiedenis een meer zichtbare en prominente plaats te geven in het Nederlandse maatschappelijke, culturele en wetenschappelijke landschap.

In paragraaf 3 benoemen we de betekenis van oral history voor de verschillende categorieën organisaties/instituten waarmee gesproken is. Vervolgens geven we een aantal voorbeelden van onderzoeken, thema's en projecten op het gebied van oral history die door gesprekspartners zijn uitgevoerd en/of die zij van wezenlijk belang voor de toekomst vinden.

In paragraaf 5 wordt een overzicht gegeven van de meerwaarde van een Nationaal Knooppunt Oral History. Paragraaf 6 gaat in op de functies van het Knooppunt Spreekende geschiedenis. In deze paragraaf wordt ook een beknopte vergelijking gemaakt met oral history centra en verenigingen in andere landen. Vervolgens wordt aangegeven welke bijdragen de verschillende gesprekspartners aan het Knooppunt kunnen leveren.

In paragraaf 8 wordt een voorstel gedaan voor een gefaseerde ontwikkeling van het beoogde knooppunt aan de hand van een organisatieschets en een eerste outline voor financiering.

Paragrafen 9 en 10 omvatten een aanzet tot een programma en een samenvatting.

Het verslag besluit met een kort slotwoord van de onderzoekers.

Bijlage 1 geeft een overzicht van de mensen die geïnterviewd zijn

Bijlage 2 bevat de lijst van mensen die mee hebben gedaan aan de expertmeeting

Saskia Moerbeek

Stichting BMP, januari 2018

2. Het belang en de urgentie van Spreekende Geschiedenis

De interviews en de expertmeeting laten zien dat alle gesprekspartners het belangrijk en in deze tijd noodzakelijk vinden dat er een Nationaal Knooppunt Oral History ontwikkeld wordt. Het gevoel van urgentie heeft te maken met de huidige tijd en de paradigmaverschuivingen die daarin plaatsvinden.

Musea en archieven ervaren dat hun positie als expert niet meer vanzelfsprekend is en gaan op zoek naar hun betekenis in relatie tot hun omgeving. Hoe kunnen zij het publiek aanspreken en betrekken? Hoe kunnen zij er voor zorgen dat dit publiek het museum niet als van bovenaf gegeven ervaart, maar als onderdeel van zijn leefwereld, waarin het de vragen rond de eigen individuele en collectieve identiteit weerspiegelt ziet?

Wetenschappelijke beoefenaars van oral history zien dat oral history steeds meer onderdeel wordt van de hedendaagse geschiedschrijving. Door de snel voortschrijdende digitalisering ontstaat bredere toegankelijkheid van het bronmateriaal. Dit biedt allerlei nieuwe mogelijkheden om collecties met elkaar in verband te brengen en analyses over bredere maatschappelijk vraagstukken te genereren die gebaseerd zijn op de verhalen en de beleving van verschillende groepen mensen. Op dit moment is het wetenschappelijk materiaal verspreid over vele plekken en individuele wetenschappers, vaak nog op verouderde dragers als VHS en audiotape, dit belemmert de verdere ontwikkeling van het vakgebied. Het is urgent en noodzakelijk om te erkennen dat er in de nabije toekomst steeds minder geschreven bronnen zullen zijn. Het is deze context die maakt dat universiteiten geïnteresseerd zijn in het vakgebied en vooral ook in de impuls die een Nationaal Knooppunt Oral History op dit gebied kan geven.

Ook de archiefwereld heeft te maken met snelle digitalisering en een verschuiving van een louter op bewaren gerichte functie naar een publieksgerichte functie. Zij zien het documenteren van de samenleving door middel van oral history projecten in toenemende mate als een kerntaak. Daarbij gaat het onder meer om het vastleggen van de verhalen van groepen die gewoonlijk niet in de archieven vertegenwoordigd zijn, zoals de diverse migrantengroepen. In de presentatie van hun materiaal werken ze graag samen met anderen.

Maatschappelijke initiatieven die zich richten op het vastleggen van een bepaald stuk geschiedenis of de beleving van mensen van een bepaalde periode, doen dit meestal om te verbinden of om de bestaande interpretaties van de geschiedenis ter discussie te stellen. Zij beseffen hoe groot de kracht van verhalen is en zoeken naar ondersteuning bij zowel het verzamelen als bij het bewaren en toegankelijk maken van hun verhalen.

Plaatselijke, regionale en landelijke spelers binnen de erfgoedsector onderkennen het belang en de verbindende kracht van verhalen en zien het als een uitdaging om hier op verantwoorde en vernieuwende wijze mee om te gaan. Zij zoeken naar wegen om tot meer diversiteit en intensievere publieksparticipatie bij erfgoedinstellingen te komen.

Gezamenlijke stellen de geïnterviewden zich de vraag hoe ze de 20^e eeuw en het begin van de 21ste eeuw als historische periodes gaan presenteren en hoe ze ervoor kunnen zorgen dat de verhalen van gewone en bijzondere groepen in de Nederlandse samenleving daarin niet alleen doorklinken, maar misschien wel de boventoon voeren.

Bij een aantal gesprekspartners bestaat er het verlangen om de oral history methode ook te gebruiken om de toekomstbeelden, -verwachtingen en –angsten van mensen te bevragen.

Al deze ambities spelen zich af in een context waarin de bestaande oral history praktijk enorm versnipperd is, zowel qua collecties als qua kennis en financiering. Alle geïnterviewden benadrukken dan ook het belang van samenwerking en mogelijkheden om gebruik te maken van, dan wel aan te sluiten bij, elkaars expertise. Een Nationaal Knooppunt Oral History kan volgens geïnterviewden een belangrijke impuls zijn om oral history op samenhangende wijze niet alleen in wetenschappelijke kring, maar ook in de erfgoedsector en in de samenleving zichtbaar en toegankelijk te maken en de zo gewenste kruisbestuiving tussen universiteiten, musea, archieven, maatschappelijke initiatieven en individuele gebruikers tot stand te brengen. Door zijn verbindende kracht kan het Knooppunt een wezenlijke bijdrage leveren aan het elan en de dynamiek op het terrein van oral history die Nederland nu nog zo mist.

In de volgende paragrafen werken we de beoogde functies en positie van het oral history knooppunt Spreekende Geschiedenis nader uit. Maar eerst gaan we in op de visie van de gesprekspartners op de toekomst van mondelinge geschiedenis en geven we een aantal voorbeelden van bestaande en noodzakelijk geachte oral history onderzoeken en projecten.

3. Visie van de geïnterviewden op de betekenis van oral history

In deze paragraaf geven we per categorie van organisaties/instituten aan waarom zij oral history belangrijk vinden voor de toekomst. De meeste van de antwoorden zijn door meerdere geïnterviewden genoemd.

Musea

Van alle geïnterviewden zijn de musea het meest nadrukkelijk bezig met het formuleren van hun missie in de huidige en toekomstige tijd. Dit heeft te maken met de aard van hun instellingen, met het veranderende cultuurbeleid van de overheid en met het feit dat wij vooral met museumdirecteuren hebben gesproken, wier taak het natuurlijk is om een visie op hun museum te ontwikkelen. We spraken met vertegenwoordigers van een tiental stads- en streekmusea. Sommigen zijn zowel kunst- als stadsmuseum. In de missies van die musea wordt de band met de omgeving als uitermate belangrijk gezien. Zo zegt Kris Callens van het Fries Museum: “Het Fries Museum wil een platform in twee richtingen zijn. Een platform voor de Friezen en een platform om de Friezen met de wereld te verbinden. In beide gevallen met en voor de Friezen.”

Onno Bakker van het MuZeeum zegt: “Naast de Zeeuwse identiteit wil het MuZeeum ook de identiteit van Vlissingen als havenstad versterken.”

Samengevat geven de musea de volgende motieven waarom oral history voor hen belangrijk is:

1. Objecten op zich zeggen weinig. Verhalen zijn in toenemende mate belangrijk om betekenis te geven aan objecten, collecties en maatschappelijke ontwikkelingen.
2. Er is een explosieve behoefte onder mensen om zich te identificeren met hun lokale omgeving. Musea hebben een rol om dat mogelijk te maken.
3. Participatie van mensen uit de omgeving (de stad, of de provincie) is wezenlijk voor een stads/streekmuseum.
4. Musea hebben een maatschappelijke functie op het gebied van verbinding, vernieuwing en kritische reflectie, daarvoor zijn bijzondere verhalen over verleden en toekomst onmisbaar.
5. Het verzamelen van oral history materiaal dient een integraal onderdeel van de museale taak te zijn, maar stuit op belemmeringen als gebrek aan kennis en de arbeidsintensieve werkwijze.
6. Het verzamelen en opslaan van oral history materiaal moet niet alleen een archieffunctie vervullen, maar er moet vanaf de start nagedacht worden over de publieksfunctie hiervan.
7. Disciplines vervagen. Moderne kunst is ook een vorm om verhalen te vertellen. De duiding van kunst door de verhalen van bezoekers/mensen uit de omgeving, geeft een extra betekenis en leidt tot andere vormen van beleving en waardering.

Archieven

We hebben gesproken met vertegenwoordigers van Stadsarchieven, Provinciale Historische Centra, het Nationaal Archief en Atria.¹

¹ Atria is meer dan alleen een archief. Het is een Kennisinstituut op het gebied van emancipatie en vrouwengeschiedenis dat zich in algemene zin toelegt op het bewaren van het erfgoed van de vrouwenbeweging in een internationale context.

Zij geven allen aan dat de functie van de archieven sterk aan het veranderen is. Zo zegt Arie Slob, toen nog directeur van het Historisch Centrum Overijssel: “Archieven volgen de archiefwet, waarin de nadruk ligt op het bewaren. Maar er ligt zoveel mooi materiaal in de archieven dat naast bewaren en beheren ook presenteren belangrijk wordt. Oral history is daarbij belangrijk. Ook om mensen duidelijk te maken dat er nog steeds verhalen aan de geschiedenis van een stad of streek kunnen worden toegevoegd.”

Hannie Kool-Blokland van het Zeeuws Archief zegt: Het Zeeuws archief ziet het documenteren van de samenleving met oral history projecten als een kerntaak. Jantje Steenhuis van het Rotterdams Archief ziet een ontwikkeling waarin de sterke scheidslijnen tussen archieven en musea die in de 19^e eeuw ontstond vervagen en er behoefte is aan samenwerking, juist op een gebied als oral history. De archieven geven de volgende motieven voor het belang van mondelinge geschiedenis:

1. Als je als archief niet aan oral history doet, mis je belangrijke delen van de stads-, streek-, of landsgeschiedenis.
2. De functie van archieven is tegenwoordig niet meer alleen bewaren en beheren, maar ook presenteren en bijdragen aan de zingeving van de eigen geschiedenis van mensen.
3. Juist in deze tijd zijn mensen meer bezig met hun eigen geschiedenis, zodat ze hun internationale plek kunnen innemen.
4. Opname van persoonlijke verhalen van mensen in officiële archieven geeft een gevoel van erkenning en acceptatie.
5. De digitalisering maakt het mogelijk en interessant om verhalen uit verschillende steden en streken te vergelijken en met elkaar in verband te brengen.

Universiteiten/ KNAW instituten

In de onderzoekswereld hebben we gesproken met individuele onderzoekers en docenten die zich bezighouden met oral history en met de coördinator van het Huizinga Instituut². Bij het IISG spraken we met de directeur onderzoek en bij de Amsterdam School for Heritage, Memory and Material Culture met de adjunct directeur onderzoek. Wat opvalt is dat het vak oral history binnen de wetenschappelijke wereld tamelijk versnipperd is en dat er tot voor kort weinig aandacht was voor het bewaren en toegankelijk maken van origineel bronmateriaal. De oral history werkgroep van het Huizinga Instituut vervulde een belangrijke rol in het ontwikkelen van het vakgebied en het creëren van meer samenhang. Deze werkgroep is met het verdwijnen van de leerstoel Oral history and Culture van de Universiteit van Amsterdam enigszins in de lucht komen hangen. Het Huizinga Instituut heeft inmiddels aangegeven de werkgroep voort te willen zetten. De verschillende universiteiten melden dat de belangstelling onder studenten voor het vakgebied oral history bijzonder groot is, ook van de kant van buitenlandse universiteiten. Het komt vaak voor dat studenten moeten worden geweigerd voor de cursussen die er bestaan aan onder meer de VU, de Rijksuniversiteit Leiden en de UvA.

Een belangrijke discussie die in wetenschappelijke kring gevoerd wordt is die over het waarheidsgehalte van persoonlijke getuigenissen en herinneringen. In toenemende mate wordt erkend dat ook geschreven bronnen vaak nietobjectief zijn en dat in de verhalen en de interpretaties

² Het Huizinga Instituut is een nationale onderzoeksschool en onderzoeksnetwerk voor cultuurgeschiedenis. Het is een samenwerkingsverband van negen universiteiten.

van mensen van bepaalde gebeurtenissen andere lagen van waarheid schuilen die voor geschiedkundig onderzoek net zo relevant zijn als objectieve feiten.

Binnen het wetenschappelijk onderzoek wordt steeds meer waarde gehecht aan valorisatie. Norah Karrouche, onder meer docent aan de VU zegt hierover: “Jonge wetenschappers smachten naar valorisering van hun onderzoek. Ze willen niet binnen de vier muren blijven. Oral History biedt daartoe veel mogelijkheden.” Samengevat geven de wetenschappelijke gesprekspartners de volgende motieven waarom oral history belangrijk is.

1. Oral history heeft met name de laatste jaren een duidelijke en erkende plek verworven binnen het vak geschiedenis en binnen vakgebieden als cultuurwetenschappen, journalistiek, genderstudies en migratiestudies.
2. Oral history biedt de mogelijkheid om onbekende geschiedenissen in beeld te brengen en bekende geschiedenissen aan te vullen met de ervaring en beleving van mensen die het hebben meegemaakt, dan wel deze in een ander daglicht te plaatsen.
3. Het biedt ook mogelijkheden om te onderzoeken hoe herinneringen veranderen en om opgeslagen materiaal te herinterpreteren.
4. De belangstelling onder studenten is groot.
5. Het in verband brengen van bestaande collecties biedt nieuwe onderzoeksmogelijkheden
6. Nieuwe mogelijkheden om oral history materiaal te koppelen aan andere bronnen leiden tot meer verdieping en discours, over de grenzen van afzonderlijke disciplines heen.
7. Er liggen nog tal van onderwerpen klaar voor nader oral history onderzoek
8. Samenwerking met andere disciplines en maatschappelijke initiatieven wordt meer dan vroeger gewaardeerd en biedt nieuwe kansen. Valorisatie is niet alleen een eis die van buitenaf wordt gesteld, maar wordt door jonge wetenschappers als een vanzelfsprekendheid ervaren.
9. De nieuwe manieren van opnemen, opslaan en bewaren bieden mogelijkheden voor andere vormen van presentatie dan alleen in publicaties, hierdoor kan een ander publiek bereikt worden.
10. De universiteiten moeten zich voorbereiden op een toekomst waarin de hoeveelheid geschreven bronnen sterk afneemt en waarin de discussie over de waarheid meerdere lagen kent.

Digitale infrastructuur

Universiteiten hebben zich in het verleden nauwelijks toegelegd op het bewaren en ontsluiten van bronmateriaal. De drie KNAW instituten houden zich hier ieder op hun eigen manier wel mee bezig. Het Huygens ING heeft een taak in met name het ontsluiten en toegankelijk maken van geschiedenisbronnen, waaronder oral history. Het IISG vervult een belangrijke rol bij het bewaren en toegankelijk maken van materiaal op het gebied van migratiestudies en sociale bewegingen in Nederland. Het Meertens instituut heeft veel aanverwante verhalen op het gebied van Volkstaal en Volkscultuur. Samen maken deze instituten gebruik van DANS (Digital Archiving and Networking Services), dat ook sommige andere oral history collecties bewaart en streamt. Naast DANS zijn er het instituut voor Beeld en Geluid en Het Nationaal Archief die elk een eigen “ecosysteem” bedienen en eigen manieren van opslag en metadateringscriteria hanteren.

Verder zijn er Europese samenwerkingsprojecten die dienen om een digitale infrastructuur voor de geesteswetenschappen te ontwikkelen (CLARIAH , gericht op Nederland) en een Europese

infrastructuur om software ontwikkelingen op het gebied van onder andere spraakherkenning, op elkaar af te stemmen en te stimuleren (CLARIN).

DANS, Beeld en Geluid, maar bijvoorbeeld ook het IISG en het Huygens ING maken deel uit van deze projecten, die zich in eerste instantie op onderzoekers richten, maar ook een bredere doelstelling hebben. Franciska de Jong hoofd van CLARIN: “De eerste doelgroep van CLARIN zijn onderzoekers, maar we hebben ook een bredere missie om te zorgen dat waar het zinnig is, organisaties, bedrijven en burgers gebruik kunnen maken van het materiaal. Want het meeste is in principe beschikbaar via open access of is met bepaalde licenties toegankelijk voor een breder publiek.”

Het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE) is een samenwerkingsverband dat zich richt op de ontwikkeling van een stelsel van landelijke voorzieningen en diensten voor het verbeteren van de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitaal erfgoed. Het samenwerkingsverband is op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) tot stand gekomen. Het Nationaal Archief, De Koninklijke Bibliotheek, De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Instituut voor Beeld en Geluid en de KNAW vormen landelijke knooppunten per deelsector (archieven, bibliotheken, musea, media, wetenschap). Vanuit het NDE is in 2015 een Nationale Strategie Digitaal Erfgoed opgesteld. Het streven is zo veel mogelijk andere erfgoedinstellingen te betrekken bij de uitvoering van deze strategie, ten behoeve van een optimaal gebruik van digitaal erfgoed. Binnen het NDE is er tot nu toe nog weinig aandacht geweest van oral history. Volgens NDE domeinmanager Wilbert Helmus is er sprake van een zekere blinde vlek op dit punt. De ontwikkeling van Spreekende Geschiedenis is voor het NDE een belangrijke impuls om de ontwikkeling van gemeenschappelijke standaards ook op dit gebied actief te bevorderen.

De motieven van de universiteiten, instituten en netwerken die zich met de digitalisering bezighouden zijn dus enigszins afgeleid van het belang van oral history, maar niettemin zeer wezenlijk voor de toekomst hiervan. De gesprekspartners geven in drie punten aan waarom hun bijdragen belangrijk zijn:

1. Het ontwikkelen van een digitale infrastructuur voor de geesteswetenschappen en aanverwante terreinen is essentieel voor de toekomst van oral history, omdat deze mogelijkheden biedt voor opslaan, bewaren, toegankelijk- en doorzoekbaar maken van bestaand en nieuw materiaal.
2. De organisaties die zich bezighouden met infrastructurele- en software ontwikkelingen vinden het uitermate belangrijk dat deze ten dienste staan van oral history, zeker als er een herkenbaar nationaal knooppunt wordt ontwikkeld.
3. Bij het ontwikkelen van de infrastructuur en de software staat een netwerkbenadering voorop. Het zoekproces naar de onderlinge afstemming en taakverdeling staat nog in de kinderschoenen, maar zal de komende tijd een hoge vlucht nemen. Dit maakt het moment van nu belangrijk voor de ontwikkeling van een oral history knooppunt.

Maatschappelijke initiatieven

De omschrijving van maatschappelijke initiatieven is altijd wat diffuus. Vaak beginnen maatschappelijke initiatieven met een ander doel en ontdekken ze gaandeweg de betekenis van oral history. Ook combineren ze in veel gevallen meerdere disciplines. Voor dit onderzoek spraken we, behalve met ons zelf (BMP) met Imagine IC (Amsterdam Zuid Oost), Verhalenhuis Belvédère

(Rotterdam Katendrecht) , Xpatarchive – Expatriate Archive Centre (Den Haag, met internationale functie), Thuis Museum Robijnhof Leiden en Mode Muze. (Dit laatste is meer een kunst/museum initiatief met een maatschappelijke uitstraling). Naast deze gesprekspartners zijn er in den lande tal van kleinere en grotere initiatieven die zich met mondelinge geschiedenis bezighouden.

Voor deze initiatieven geldt dat zij oral history belangrijk vinden omdat:

1. Het vertellen van levensverhalen een manier is om mensen met elkaar te verbinden
2. Het vertellen van levensverhalen of getuigenissen van bepaalde gebeurtenissen aan een aandachtige luisteraar mensen een gevoel van erkenning geeft en hen helpt bij het verwerken van bijvoorbeeld trauma's.
3. Verhalen van mensen het onbekende zichtbaar en invoelbaar maken, tot reflectie over de eigen identiteit en ervaringen leiden en bijdragen aan een meer collectieve beleving en verwerking.
4. Levensverhalen een prachtige basis vormen voor (kunstzinnige) presentaties in wijken en buurten en op andere podia.
5. Ze een bijdrage willen leveren aan de geschiedschrijving vanuit verschillende maatschappelijke perspectieven.

Rijksoverheid en Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed

Om een beeld te krijgen van het belang dat er vanuit de overheid aan oral history wordt gehecht spraken we met vertegenwoordigers van het ministerie van OCW en de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed. Het gesprek met het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed diende vooral om na te gaan of er eventuele dubbelingen zijn in de beoogde werkgebieden van Spreekende Geschiedenis en dit Kenniscentrum en in hoeverre deze centra elkaar zouden kunnen versterken. De conclusie is dat er geen sprake is van dubbelingen en dat beide centra veel aan elkaar kunnen hebben, bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van digitale standaards en het verrijken van collecties met ander (bron)materiaal. In twee recente adviezen van de Raad voor Cultuur worden ontwikkelingen bepleit die het belang en de mogelijkheden van oral history onderschrijven. In zijn verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio' (2017) stelt de Raad dat er meer erkenning en financiering moet komen voor het culturele aanbod in de regio. In hun gezamenlijke advies 'Brede blik op erfgoed; over de wisselwerking tussen erfgoed en transitie in de fysieke leefomgeving' (2017) stellen de RvC en de Raad voor de leefomgeving dat er bij erfgoed niet alleen naar het monument zelf moet worden gekeken, maar vooral naar de betekenis en de toegevoegde waarde ervan voor de omgeving. Verschuif de focus van 'gebouw naar gebruiker en gebied'. Een gesprek met de Raad voor Cultuur staat gepland, maar heeft niet kunnen plaatsvinden binnen de termijn van het haalbaarheidsonderzoek.

Over het belang van oral history zeggen de gesprekspartners van de Rijksoverheid en het kenniscentrum samengevat:

1. Oral history kan een belangrijke bijdrage leveren aan de betekenis en de interpretatie van objecten, tradities en collecties op zowel materiaal als immaterieel gebied.
2. Oral history is van groot belang voor de versterking van de cultuurparticipatie van diverse bevolkingsgroepen.
3. De betekenis van verhalen is in de hedendaagse samenleving nog steeds groeiende en dient ook in het beleid van de overheid in die zin erkend te worden.

4. Digitale archivering van mondelinge bronnen kan de betekenis van zowel oral history, als immaterieel erfgoed verruimen en verdiepen.

4. Voorbeelden van bestaande en noodzakelijk geachte oral history projecten

In de interviews zijn voorbeelden genoemd van oral history projecten die de partners zelf hebben uitgevoerd of waarbij ze betrokken zijn geweest. Zonder enige pretentie van volledigheid geven we hier een aantal voorbeelden van dergelijke projecten. Ook hebben we de geïnterviewden, zeker degenen die we aan het begin van het onderzoek spraken, gevraagd wat voor oral history projecten ze zelf graag zouden opzetten. Deze vraag is ook in de expertmeeting aan de orde gesteld, in de zin dat gevraagd is welke thema's, projecten en/of onderzoeken de deelnemers belangrijk achten voor de komende tijd.

Voorbeelden van uitgevoerde projecten

- Van Abbe Museum: Interviews met kunstenaars
- Watersnood Museum: Verhalen over de ramp
- Historisch Centrum Overijssel en Museum Twentse Welle: Vooruitboeren, over ontwikkeling boerenbestaan in Overijssel 1950 – 2000
- Textiel Museum Tilburg: Interviews met textiel arbeiders
- Instituut voor Beeld en geluid: Interviews met omroepmedewerkers
- Atria: Levensverhalen migrantenvrouwen en erfgoed van de oorlog
- Universiteit Leiden: De stem van Leiden
- Museum Rotterdam: Wijk erfgoed project
- Rotterdams Archief: Levende bestuurders. Hoe ging het er aan toe in het College? Hoe zijn de noties over besturen veranderd?
- Haags Historisch Museum: Verhalencollectie over aankomst, buurten en Haagse tradities
- Verhalenhuis Belvédère: Luisterverhalen uit de straten en over Griekse Rotterdammers
- Amsterdam Museum: Amsterdamse buurtwinkels
- Stichting BMP: Vluchtelingen oral history project Ongekend Bijzonder
- Norah Karrouche: Marokkaanse herinneringscultuur in de diaspora
- Laura Boerhout: Herinneringen van Bosnisch- Nederlandse jongeren aan de oorlog
- Selma Leydesdorff; Vrouwen van Sebrenica, Overlevenden van Sobibor

Wenselijk geachte onderzoeken/thema's/projecten uit de interviews

- Overlevenden bombardement Middelburg
- Geschiedenis van scheepswerf Daamen en de invloed van dit bedrijf op de ontwikkeling van Vlissingen
- Verhalen van bewoners/gemeenschappen in Eindhoven
- Levensverhalen van nog levende staatslieden
- Verschillende verhalen over de beleving van de geschiedenis in Oost en West Europa
- Eerste generatie Molukkers
- Noord-Afrikaanse veteranen van WO II
- De Integratieparadox en identiteitsvorming (hoe verschillende generaties migranten hun identiteit definiëren)
- De verhalen van stads- en plattelandsboeren over vroeger, heden en toekomst

- Verhalen van buurtschappen en de beleving van het Overijsels landschap
 - Verhalen van textielarbeiders in Twenthe en in de omgeving van Tilburg
 - Verhalen van Surinaamse en Antilliaanse bewoners van de Bijlmer over hun aankomst en 50 jaar Bijlmermeer
 - De veranderende levens van vluchtelingen vrouwen
 - Meer aandacht voor oral history door journalisten
 -
-

Belangrijke onderzoeken/thema's/projecten uit de expertmeeting

De krimp in bepaalde regio's. Wat betekent dat voor gemeenschappen en hoe gaan we om met het erfgoed? Wat en wie blijft daar achter?

- Thuis voelen in de regio. Wat maakt dat (alle soorten) inwoners zich thuis voelen in een bepaalde regio, ongeacht waar ze oorspronkelijk vandaan komen?
- Identiteit. In de mondiale samenleving wordt identiteit steeds belangrijker. Wat bepaalt de identiteit van mensen? Dat kon wel eens heel lokaal zijn.
- Identiteit van de regio's. Hoe beleven mensen hun (regionale) identiteit in Europa? Eenheid in verscheidenheid.
- Japanse troostmeisjes en meer verhalen over Nederlands Indië, de dekolonisatie en dergelijke
- Herdenken van oorlog in verschillende samenlevingen en de wijze waarop mensen omgaan met trauma's.
- De verhalen van de pioniers van de digitale samenleving (De Digitale, Stad Hyves e.d.)
- Zingeving in het digitale tijdperk van nu.
- Van stukgoed naar containers, de geschiedenis van de haven verteld door mensen die er gewerkt hebben.
- De veranderende samenleving en beroepen en manieren van wonen en leven die verdwijnen.
- Veranderende genderverhoudingen
- De moderne vakbeweging vanaf de jaren zestig tot nu. Daar is weinig over geschreven. Bijvoorbeeld globalisering hoe de vakbeweging daarmee worstelt.
- De moderne geschiedenis van de politieke partijen in een veranderende samenleving
- De manieren waarop vluchtelingen en migranten integreren en hun weg vinden (meerdere kaartjes)
- Niet migranten die verwoorden hoe zij meegemaakt hebben en meemaken dat Nederland veranderd is.
- Betwist cultureel erfgoed (straatnamen, standbeelden et cetera), hoe beleven mensen dat?
- De rechten van de mensen in het dagelijks leven. De grote idealen waar mensen voor staan, hoe vertalen die zich in het dagelijks leven?
- Hoe samen naar Mars? Welke toekomstdromen en -angsten projecteren mensen op een bestaan op Mars? Zou dat een escape zijn van de klimaatverandering? En wat nemen we dan mee?

5. Meerwaarde voor de gesprekspartners

In de jaren tachtig, negentig en het tweede decennium van deze eeuw zijn er vanuit kringen van wetenschappers en archieven enkele initiatieven en plannen geweest om tot een oral history centrum te komen. Deze initiatieven zijn toen niet van de grond gekomen omdat:

1. De wetenschappelijke status van oral history in Nederland beperkt was
2. Er onvoldoende financieringsmogelijkheden waren
3. Bureaucratische stroop

In paragraaf 2 is het actuele belang van een oral history knooppunt in algemene zin beschreven. In deze paragraaf gaan we in op de directe meerwaarde van een Nationaal Oral History Knooppunt voor de organisaties, instituten, initiatieven en netwerken waarmee we gesproken hebben. In volgende paragrafen worden de condities voor de ontwikkeling van het beoogde Knooppunt verder uitgewerkt.

De uitspraken over de meerwaarde zijn gerubriceerd onder een aantal kopjes. Daar waar dat relevant is wordt een bepaalde uitspraak van een geïnterviewde aangehaald. Alle respondenten noemden meer dan één punt waarop het beoogde centrum voor hen meerwaarde zou hebben.

Inventarisatie van bestaand materiaal

Er is veel materiaal van eerdere onderzoeken en van projecten dat op zolders en in kelders ligt. Ook is er het nodige materiaal gedeponneerd bij de diverse archieven. In het kader van de portal Verteld Verleden is men enige jaren geleden gestart met een inventarisatie. Toen was de schatting dat het, zoals eerder vermeld, om ruwweg 21.000 uur aan gesproken materiaal in de archieven is opgeslagen. Hierbij zijn de meer informeel opgeslagen audiovisuele materialen niet meegerekend. De inventarisatie uit 2014 kan gebruikt worden als startpunt om te kijken welk materiaal voldoende kwaliteit heeft om zichtbaar te maken en waar nodig en mogelijk te digitaliseren. Dit geldt zowel voor wetenschappelijk als niet direct wetenschappelijk bronmateriaal.

Betere toegang tot materiaal

Het bestaande materiaal is in verschillende formats en op verschillende dragers opgeslagen. Veel is niet eens gedigitaliseerd. In aansluiting op het vorige punt vinden veel gesprekspartners het belangrijk dat het Knooppunt aan de hand van te ontwikkelen kwaliteitscriteria kijkt welke materialen de moeite waard zijn om te digitaliseren en ook toolkits aanreikt voor professionals en vrijwilligers die hiermee aan de slag willen. Voor nieuw materiaal dienen volgens de gesprekspartners heldere standaards ontwikkeld te worden (aansluitend bij de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed). Het Knooppunt zou een toegankelijke en gebruiksvriendelijke portal moeten ontwikkelen waarop bestaande collecties zichtbaar en vindbaar worden gemaakt en waarop mediasuites geplaatst kunnen worden die helpen om materiaal te doorzoeken en om verbanden te leggen tussen de collecties en ander relevant materiaal (krantenartikelen uit een bepaalde tijd, foto's e.d.) ook zou op de portal aandacht moeten zijn voor strategieën om bestaand materiaal te herinterpreteren.

Digitale infrastructuur voor oral history bevorderen

Het opslaan, bewaren en streamen van digitaal oral history materiaal is een ingewikkelde aangelegenheid. Het is niet altijd duidelijk welke opslagmogelijkheden bij welk instituut voor wie bestemd zijn. De afstemming tussen DANS, Beeld en Geluid en het Nationaal Archief dat e-depots aan de regionale Historische Centra aanbiedt, is nog volop in ontwikkeling. Iedereen hanteert voornamelijk eigen standaards voor metadatering en toegang tot de gestreamde interviews en ander materiaal.

Er zijn, zoals eerder vermeld, diverse projecten op het gebied van infrastructuurontwikkeling waarbij bovengenoemde partners en anderen betrokken zijn. Deze projecten, die onder meer inzetten op het zichtbaar, toegankelijk en bruikbaar maken van digitaal erfgoed en wetenschappelijke bronnen reiken verder dan alleen het gebied van oral history. Dat een goed functionerende digitale infrastructuur een belangrijke voorwaarde is voor het functioneren van het Knooppunt wordt door iedereen onderkend. Omgekeerd is de verwachting en de hoop van de infrastructurele netwerken dat Spreekende Geschiedenis de aandacht voor oral history materiaal binnen de bestaande projecten en netwerken actief kan stimuleren. Tevens is de verwachting dat het Knooppunt ertoe bijdraagt dat ontwikkelde software zijn weg naar de potentiële gebruikers vindt.

Overzicht en mogelijkheid verbanden tussen collecties te leggen

Het is de verwachting van alle gesprekspartners dat wat genoemd wordt de aggregatie van data (het verzamelen en op één plaats presenteren van inhoud uit meerdere online databases of websites) steeds belangrijker zal worden bij het creëren van overzicht over beschikbare bronnen en collecties. Door het ontwikkelen van een goed toegankelijke oral history portal met passende zoekfuncties kan het Knooppunt bijdragen aan onderzoek dat zich op meerdere collecties richt en daar verbanden tussen legt. Het ontwikkelen van een dergelijke portal en de infrastructuur daarachter is een werk van lange adem dat geen van de gesprekspartners zichzelf ziet doen.

Gedeelde kennis en expertise

Beoefenaars van oral history bevinden zich voor hun gevoel vaak op een eilandje. Maatschappelijke initiatieven en musea bijvoorbeeld willen graag aan oral history doen, maar in veel gevallen ontbreekt de knowhow inzake metadatering, workflow schema's en dergelijke en hebben ook geen toegankelijke opslagmogelijkheden. Het zelfde geldt tot op zekere hoogte voor wetenschappelijke onderzoekers. De meeste gesprekspartners geven aan dat zij zeer gebaat zijn bij een knooppunt dat:

1. Als kennis- en expertise centrum fungeert
2. Hen op weg helpt bij het opzetten van oral history projecten
3. Mensen bijeenbrengt om kennis en ervaring te delen en door elkaar geïnspireerd te worden.

Mogelijkheden tot interdisciplinaire samenwerking en kruisbestuiving

Dit punt sluit direct aan bij het voorgaande. Vrijwel alle gesprekspartners geven aan dat zij een belangrijke meerwaarde zien in praktische samenwerking tussen verschillende soorten spelers. Zo vinden archieven oral history belangrijk, maar voeren zij in de meeste gevallen niet zelf oral history projecten uit. Zij zijn daarvoor afhankelijk van samenwerking met andere partners. Musea hebben plannen voor exposities en presentaties en willen in dat kader graag mensen interviewen volgens de oral history methode. Zij missen echter de knowhow en hebben de mensen niet om dit te doen. Het

Knooppunt kan in deze de rol van makelaar vervullen en partijen als archieven, universiteiten en musea aan elkaar koppelen. Ook kan het vormen aanreiken waarin samenwerking tussen ongelijksoortige spelers kan gedijen. De makelaarsfuncties wordt door iedereen als een van de belangrijkste functies van het Knooppunt gezien.

Stimuleren van oral history onderzoek in Nederland

De lijst van gedroomde en noodzakelijk geachte oral history projecten en onderzoeken is lang. Nu komen veel van deze plannen niet tot wasdom omdat ze verdrongen worden door andere prioriteiten, gebrek aan kennis en vaak ook financiële middelen. Het Knooppunt dient het oral history onderzoek in Nederland actief te stimuleren stellen de geïnterviewden en zich op de stellen als lobbyist voor het vakgebied. Nu is dat de keuze voor onderwerpen wel heel erg afhankelijk van persoonlijke belangstelling van onderzoekers en er zijn er weinig die hier fulltime mee bezig kunnen zijn. Bij het stimuleren van onderzoek hoort ook het bewaken c.q. ontwikkelen van kwaliteitsstandaarden en het bijdragen aan blijvende aandacht voor de theoretische onderbouwing van het vak, zodat dit niet verwordt tot alleen een methode.

Uitvoerende en ondersteunende capaciteit

Met name maatschappelijke initiatieven en musea hebben veel behoefte aan uitvoerende en ondersteunende capaciteit. Daarbij gaat het zowel om ondersteuning bij het opzetten van projecten (stappenplannen, methodiekbeschrijvingen, telefonische helpdesk) , als om de mogelijkheid expertise voor het uitvoeren van oral history projecten in te kopen. Op de portal die door het Knooppunt ontwikkeld wordt kan ondersteunend materiaal worden geplaatst. Ook kan het Knooppunt een pool van opgeleide freelancers om zich heen verzamelen.

Stimulerende en initiërende rol, gezamenlijke thema's

Soms is er behoefte om rond bepaalde thema's samen te werken of een zelfde thema op meerdere plekken tegelijk op te pakken, zodat overeenkomsten en verschillen tussen de geschiedenis van bepaalde streken of groepen zichtbaar worden (b.v. de geschiedenis van de textielarbeid in Twente en Zuid Oost Brabant). Het Knooppunt kan daarbij een verbindende en stimulerende rol spelen. Ook kan het een initiërende rol hebben ten aanzien van oral history projecten rond bepaalde maatschappelijke vraagstukken, zodat er meer inzicht komt in wat mensen beweegt en bezighoudt. Het Knooppunt kan wat betreft de gesprekspartners zowel eigen thema's initiëren en kijken wie daar belangstelling voor heeft, als thema's die door de partners worden voorgesteld verder uitdragen. Daarbij is het wel belangrijk dat, voordat er met het verzamelen van verhalen wordt begonnen, duidelijk is wat er met de inhoud gaat gebeuren, wat de context is en met welk doel de verhalen verzameld worden (Paul van de Laar, directeur Museum Rotterdam). Een enkele geïnterviewde ziet een rol weggelegd voor de Rijksoverheid om bepaalde thema's aan te dragen die men niet uit het oog wil verliezen (Arie Slob, thans minister van onderwijs).

Mogelijkheden om de omgeving te betrekken

Musea en in toenemende mate ook archieven, zoeken naar mogelijkheden om de omgeving bij hun werk te betrekken. Op zich bieden lokale oral history projecten hier veel kansen voor. Het Knooppunt heeft voor de erfgoed gesprekspartners een meerwaarde wanneer het experimenten op dit terrein bevordert dan wel zelf uitvoert, wanneer het aansprekende voorbeelden zichtbaar maakt en

wanneer het actief meedenkt over verschillende manieren van publieksparticipatie. Hierbij is het belangrijk dat binnen het Knooppunt kennis op het gebied van participatiebevordering aanwezig is. “Het belevingsaspect van objecten en de verhalen van mensen zijn voor alle erfgoedinstellingen belangrijk, maar dat wil niet zeggen dat het meteen in de praktijk bewerkstelligd wordt. Een oral history knooppunt kan helpen die omslag te maken door te laten zien wat het toevoegt en tot welke veranderingen dit kan leiden.” (Arjen Kok, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Meer aandacht voor vernieuwende vormen van presentatie

Iedereen is het er over eens dat er op het gebied van de presentatie van oral history materiaal en het terugleggen van de verhalen naar het publiek nog een wereld te winnen is. Nauwere samenwerking tussen universiteiten, archieven, musea en maatschappelijke initiatieven rond concrete projecten kan hierbij veel winst opleveren, waarbij het belangrijk is dat musea de ruimte houden voor hun eigen subjectieve keuzes wat betreft het maken van tentoonstellingen en het verhaal dat ze daarmee willen vertellen. (Arnoud Odding, Museum Twentse Welle). Wayne Modest (o.a. Tropeninstituut) noemt in dit verband het belang van een werkplaats waar met allerlei vormen van presentatie van verhalen geëxperimenteerd kan worden, zonder dat er meteen de druk van een tentoonstelling of ander evenement aan gekoppeld is.

Nieuwe invalshoeken en reflectie

Door bundeling van kennis en ervaring en door het organiseren van symposia, kenniswerkplaatsen en dergelijke kan het Knooppunt bijdragen aan reflectie op de bestaande onderzoekspraktijken en manieren van werken. Ook kan het nieuwe invalshoeken ontwikkelen om het materiaal te benaderen en te verbinden. Daarbij gaat het zowel om aandacht voor de wetenschappelijke benadering van het vak, als om ruimte voor maatschappelijke initiatieven die misschien minder strak volgens de wetenschappelijke standaards werken. Een speciaal punt dat is ingebracht door Wayne Modest betreft de vraag hoe je in oral history interviews mensen kunt uitdagen om ook vanuit een andere (kritische) invalshoek naar gebeurtenissen uit het verleden te kijken, zonder dat je ze daarmee van hun praatstoel haalt.

Scholing

Alle partijen noemen de mogelijkheid tot scholing als een belangrijke meerwaarde van Spreekende Geschiedenis. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het scholen van vrijwilligers om oral history interviews te doen of om te helpen bij het digitaliseren van bestaand materiaal. Maar ook om open source wetenschappelijke cursussen voor studenten die nu niet aan de universiteiten terecht kunnen. Verder zijn genoemd:

1. Een opleidingsmodule oral history voor geschiedenis docenten
2. Een cursus voor archivariissen over nieuwe technieken.

De portal van het Knooppunt dient een palet aan verschillende cursussen over verschillende onderwerpen te bieden. Daarnaast kan er een pool van oral history docenten worden opgezet die zijn in te schakelen voor cursussen op locatie.

Nadenken over noodzakelijke regelgeving

Met het meer toegankelijk maken van bronmateriaal en collecties dienen zich ook vraagstukken aan op het terrein van eigendomsrecht en rond de bescherming van materiaal tegen ongewenst gebruik. Vanuit verschillende losse onderzoekers is zo'n onderwerp lastig te agenderen. Het Knooppunt kan het voortouw nemen om samen met juridische experts te onderzoeken wat er nodig is aan regelgeving en andere vormen van juridische afspraken, om de privacy van de vertellers, de toegankelijkheid van het materiaal én de eigendomsrechten van makers en geïnterviewden in te kaderen.

6. Functies en rollen

In de voorgaande paragraaf hebben de gesprekspartners meerdere functies voor het Knooppunt Oral History benoemd. Daarnaast zijn er ook rollen te onderscheiden die het Knooppunt kan vervullen. Omdat Spreekende Geschiedenis gezien wordt als een punt van samenwerking waarin de makelaarsrol een belangrijke is, is per functie gekeken wat de verschillende partners zelf (kunnen) doen, wat zij in samenwerking willen ontwikkelen en wat echt een zelfstandige taak voor het Knooppunt is.

Functies en rollen van het Knooppunt

In het tussentijds verslag zijn acht functies en zeven rollen genoemd die het Knooppunt volgens de geïnterviewden ten opzichte van de uiteenlopende partners kan vervullen.

Functies

1. Bewaren en ordenen
2. Toegankelijk maken
3. Inventariseren
4. Presenteren
5. Scholing/educatie
6. Verdieping
7. Infomeren en communiceren
8. Uitvoering van oral history projecten

Rollen

1. Ondersteunend
2. Dienstverlenend
3. Uitvoerend
4. Afstemmend en coördinerend
5. Ontwikkeldend
6. Stimulerend
7. Initiërend

Tijdens de expertmeeting wordt aan de deelnemers gevraagd welke vier functies zij het meest belangrijk vinden voor het Knooppunt. Deze schrijven zij op afzonderlijke groene kaartjes die aan de muur worden gehangen. Daarna volgt een ronde waarin de schrijvers toelichting kunnen geven op de achterliggende gedachten bij hun keuzes en waarin ze met elkaar hierover van gedachten kunnen wisselen. Tot slot krijgt ieder nog de gelegenheid om met gekleurde stippen de meest belangrijke functies te benadrukken, dan wel bepaalde functies als echt niet belangrijk aan te duiden. Ook hierop volgt nog ruimte voor enige uitleg en discussie.

Het verzamelen van de meest belangrijke functies

Voordat de experts beginnen te schrijven wordt gevraagd of er nog ontbrekende functies kunnen worden toegevoegd. Die ruimte is er, daarvoor zijn er blauwe kaartjes. Uiteindelijk worden er twee

extra functies benoemd: kwaliteitsbewaking en lobby. Van de nu in het totaal tien functies hebben Scholing en educatie en Informeren en communiceren de meeste kaartjes. Op sommige kaartjes is ook de rol van het Knooppunt nader aangeduid hierover wordt in de discussie verder gesproken.

1. Scholing/educatie

Uit de discussie over scholing en educatie komt naar voren dat dit als een zeer belangrijke functie van Spreekende Geschiedenis wordt gezien. Daarbij wordt zowel aan inhoudelijke scholing als scholing op het gebied van techniek gedacht, gericht op verschillende niveaus. De portal kan hierbij een belangrijke rol vervullen, maar er wordt ook gedacht aan cursussen op locatie en aan een ruimte bij het Knooppunt zelf waar cursussen kunnen worden gegeven.

Cursussen waaraan volgens de geïnterviewden behoefte bestaat zijn onder meer:

1. De theorie en methode van oral history in de historische context van het vak en theorievorming in relatie tot universitair onderwijs
2. Interviewtechnieken
3. Gebruik van camera en geluidsopname apparatuur, transcripties en metadatering
4. Het maken van analyses op basis van meerdere bronnen en de wijze waarop een dergelijk onderzoek kan worden opgezet.
1. Oral history voor geschiedenisleraren
2. Digitalisering en metadatering voor archivarissen
3. Educatief materiaal op basis van de inhoud (thema's) van bepaalde collecties, gericht op jongeren en volwassenen
4. Methodische handreikingen om presentaties in co-creatie met de geïnterviewden te maken
5. Inhoudelijk educatief materiaal (thema's) op basis van verschillende collecties (b.v. beleving van de stad door vluchtelingen, of de manieren waarop Nederland door de jaren heen nieuwkomers ontvangt).
6. Een pool van docenten voor cursussen op locatie gericht op verschillende groepen (vrijwilligers en professionals uit andere disciplines).

De rol van het Knooppunt rond deze functie is in de eerste plaats om bestaande cursussen zichtbaar, toegankelijk en bruikbaar te (helpen) maken. Ook kunnen medewerkers van het Knooppunt constateren dat er witte plekken zijn in het cursus aanbod en daar initiatief op nemen door óf partijen uit te nodigen om een dergelijke cursus te ontwikkelen, óf dit zelf te doen. De hoofdrol van het Knooppunt rond deze functie is vooral die van makelaar en van meedenker over kwaliteit en bruikbaarheid. Indien daar behoefte aan is kan het Knooppunt op verzoek van bijvoorbeeld universiteiten tegen betaling bepaalde cursussen verzorgen.

2. Informeren en communiceren

De functie informeren en communiceren staat in relatie tot alle andere genoemde functies. Het is de kern van de makelaarsfunctie en de verbindingsrol van het Knooppunt, maar is ook belangrijk naar buiten toe. Het Knooppunt kan een belangrijke rol spelen in het bekendheid geven aan de praktijk en de betekenis van oral history. De portal speelt hierbij vanzelfsprekend een wezenlijke rol, maar er kunnen ook andere instrumenten ontwikkeld worden om gebruikers en partners te informeren en

met hen te communiceren. Op deze functie heeft het Knooppunt een uitvoerende taak. Dit betekent dat het:

1. Publicaties uit binnen- en buitenland verzamelt en toont
2. Een etalage ontwikkelt voor allerlei vormen van presentaties en producten van projecten
3. Nieuwe ontwikkelingen en discussies op het vakgebied in beeld brengt
4. Nieuwe projecten en presentaties van publiciteit voorziet
5. Nieuwsbrieven, social media strategieën e.d. ontwikkelt.

De overige functies worden ongeveer gelijk gewaardeerd. Daar waar er discussie ontstaat gaat die over de verhouding tussen dat wat de partners zelf kunnen en willen doen en dat wat het Knooppunt daar (met meerwaarde) aan toe kan voegen. De titels van de functies bewaren en ordenen en presenteren worden verandert in: Bijdragen aan ordenen en duurzaam bewaren en Bijdragen aan presentaties. De functie toegankelijk maken wordt: Zichtbaar en toegankelijk maken.

3. Bijdragen aan ordenen en duurzaam bewaren

Er zijn verschillende instituten en instellingen die zich toeleggen op het bewaren van oral history materiaal. Het idee is dit vooral zo te laten, maar wel te zoeken naar afstemming en verbinding. Hierbij gaat het om:

1. Het stimuleren van onderzoekers en maatschappelijke initiatieven om hun bronmateriaal op een passende wijze van metadata te voorzien en voorafgaand aan het eigen (onderzoeks)project de opslag van het materiaal te regelen. Het Knooppunt kan hierbij fungeren als wegwijzer en bemiddelaar.
2. Het waar nodig ontwikkelen van gemeenschappelijke standaards voor indexen en systemen van metadatering, dragers, streaming, permanent links en dergelijke. Op dit punt is de rol van het Knooppunt vooral afstemmend en coördinerend, in nauwe samenspraak met de diverse bestaande digitale archieven, NDE en infrastructurele projecten.

4. Zichtbaar en toegankelijk maken

Veel bestaand materiaal is onvindbaar. Of omdat het niet gedigitaliseerd is, of omdat het digitale archief waarin het is opgeslagen niet toegankelijk is voor derden. Het is belangrijk om de rijkdom aan bronnenmateriaal en vormen van presentatie zichtbaar te maken en collecties thematisch te ontsluiten. Omdat goed te kunnen doen dient er zicht te zijn op de gebruikers en dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen inhoudelijk en technisch toegankelijk maken. Het mooiste is als er op den duur ook verbindingen zijn te maken met andere bronnen (bijvoorbeeld met de website Het geheugen van Nederland, foto's, krantenartikelen e.d.). Het ene archief is daarin verder dan het andere, dus het is ook goed om aan te duiden welke mogelijkheden de partners bieden voor contextualisering. De rol van het Knooppunt bij deze functie is te omschrijven als:

1. Ondersteunen bij het digitaliseren van bestaand materiaal en het stimuleren dat dit gebeurt. Bijvoorbeeld door het beschikbaar stellen van een toolkit en door het zichtbaar maken van het belang van digitalisering voor toekomstige generaties. Eventueel kan het Knooppunt in afgebakende periodes helpen om een beperkt aantal wezenlijke collecties te digitaliseren.

2. Verzamelen van gedigitaliseerd materiaal in een toegankelijke en gebruiksvriendelijke portal met stevige 'ondergrondse' verbindingen (de opslag zal op verschillende plekken blijven). Op dit punt kan het Knooppunt een initiërende rol, ontwikkelende en uitvoerende rol vervullen. Dit betekent dat het de portal opzet en blijft ontwikkelen én onderhouden, dat het met de digitale archieven in gesprek gaat en blijft over de ontwikkeling van de eerder genoemde gemeenschappelijke standaards en dat het met de bestaande Knooppunten van de digitale erfgoedstructuur overlegt over het belang van opslagruimte en onderlinge verbindingen tussen de verschillende digitale archieven.
3. Hergebruik van bestaand materiaal is mogelijk als dit materiaal voldoende toegankelijk en doorzoekbaar is en als duidelijk is of dit vrij is te gebruiken of dat er eerst toestemming moet worden gevraagd. De rol van het Knooppunt op dit punt is vooral stimulerend. Het zijn de eigenaren van het materiaal die zelf moeten zorgen dat dit zo toegankelijk mogelijk is. Wel kan het Knooppunt de ontwikkeling van zoek- en analyse tools die hergebruik eenvoudiger maken stimuleren en beschikbaar stellen.
4. Het regelen van toestemming en rechten (open access, beperkt gebruik e.d.). Ook op dit punt heeft het Knooppunt vooral een stimulerende rol (dat mensen dit vooraf regelen) en kan het voorbeelden van toestemmingsformulieren en dergelijke aanreiken.
5. Het doorzoekbaar maken van materiaal (o.a. trefwoorden, metadatering en spraakherkenning). Hierbij gaat het enerzijds om afstemming tussen de verschillende digitale archieven en anderzijds om het aanreiken van voorbeelden/ voorschriften voor metadatering voor verschillende soorten oral history materiaal en het beschikbaar stellen van software. Op dit punt kan het Knooppunt fungeren als informant en doorgeefluik.
6. Het maken van een zichtbaar onderscheid tussen wetenschappelijk materiaal en materiaal van lokale/maatschappelijke initiatieven (voor zover van toepassing). Het wordt door alle gesprekspartners wenselijk geacht dat de portal van het Knooppunt een overzicht biedt van zowel wetenschappelijke materiaal als van materiaal dat door maatschappelijke initiatieven, vrijwilligers en anderen is gemaakt. Daarbij is het wel handig als de gebruiker weet met wat voor materiaal hij van doen heeft. Een eenvoudige manier om dit onderscheid op de portal aan te brengen is het gebruik van verschillende kleuren.

5. Inventariseren

Er is veel materiaal dat min of meer bekend is, maar nog niet in overzichten is opgenomen en ook nog veel onbekend materiaal. En er komt natuurlijk nieuw materiaal bij. Een vraagstuk dat hierbij opdoemt is de vraag wanneer iets als oral history materiaal wordt beschouwd. Er zijn veel aanverwante gebieden, op het gebied van story telling, interviews en dergelijke die voor musea bijvoorbeeld wel interessant zijn, maar niet expliciet als oral history materiaal kunnen worden bestempeld. Het Knooppunt zal een aantal criteria moeten ontwikkelen voor collecties die op de portal in beeld worden gebracht en wellicht verwijzingen kunnen opnemen naar aanpalende terreinen. De rol van het Knooppunt op dit gebied kan als ontwikkelend, stimulerend, ondersteunend en uitvoerend worden omschreven. Dit betekent dat het Knooppunt:

1. Criteria ontwikkelt voor opname in de portal
2. Actief inventariseert welk materiaal er al is, bij universiteiten, wetenschappelijk onderzoekers, maatschappelijke initiatieven, musea, archieven e.d.
3. Lopende initiatieven ondersteunt om aan de criteria voor opname te voldoen

4. Bekendheid geeft aan de portal en het Knooppunt zodat nieuwe collecties vanzelfsprekend aangemeld worden.

6. Bijdragen aan presenteren

Bij het presenteren van oral history materiaal gaat het al lang niet meer om uitsluitend publicaties en websites. Andere voorbeelden van presentaties zijn: theater, exposities, video-installaties, story telling en virtual reality. Daarbij zijn er twee soorten vragen: vragen van oral history onderzoekers die hun materiaal op eigentijdse aansprekende manieren willen presenteren en vragen van musea die voor een door hen gekozen tentoonstelling of presentatie opzoek zijn naar verhalen van mensen die iets met het betreffende onderwerp te maken hebben. Het nadenken over en het ontwikkelen van beide vormen van prestatie vergt veel creativiteit. De rol van het Knooppunt hierbij is ondersteunend, bemiddelend en stimulerend. Dat houdt in:

1. Voorbeelden tonen van geslaagde presentaties
2. Meedenken over inhoud en vormgeving presentaties op basis van concrete vragen
3. Samenwerking tussen oral history projecten, musea en kunstenaars bevorderen
4. Een (reizende) werkplaats inrichten om met nieuwe presentatie vormen te experimenteren.

7: Verdieping (stimuleren)

Oral history is als vakgebied volop in ontwikkeling. Digitalisering biedt tal van nieuwe onderzoeksmogelijkheden en kansen tot thematische analyses. Er bestaat echter ook het gevaar dat het werken met grote datasets leidt tot verschraling, doordat emoties die in interviews een belangrijke rol spelen, niet meer in ogenschouw worden genomen. Bij onderzoekers bestaat behoefte aan voorbeelden van de manieren waarop geaggregeerde databestanden gebruikt kunnen worden in het kader van oral history. Ook is er behoefte aan theoretische verdieping van vraagstukken op het gebied van waarheidsvinding en de wijze waarop individuele en groeps- narratieven van invloed zijn op de mainstream narratieven in de samenleving over bepaalde historische gebeurtenissen. Tenslotte is er behoefte aan een meer wetenschappelijke onderbouwing van de invloeden die het houden van oral history interviews heeft op de geïnterviewde en op degene die interviewt. Er bestaat (in tegenstellingen tot andere landen) in Nederland geen leerstoel oral history.

Het Knooppunt kan bijdragen aan de gewenste en noodzakelijke verdieping door :

- Onderzoek en analyse op thema's te stimuleren
- De mogelijkheden voor een bijzondere leerstoel oral history te verkennen
- De ontwikkeling van online colleges te stimuleren
- De werkgroep oral history van het Huizinga Instituut te ondersteunen
- Symposia en expert meetings te organiseren
- Diversiteit in oral history projecten te bewaken en te stimuleren
- Nader onderzoek naar de invloed van collectieve narratieven en de psychologische effecten van oral history te stimuleren.

8. Uitvoering van oral history projecten

Zoals hiervoor gezegd bestaat er bij bepaalde spelers behoefte aan vakmensen die oral history projecten kunnen uitvoeren. Bij andere spelers bestaat alleen behoefte aan kennis en expertise. De rol van het Knooppunt bij het uitvoeren van oral history projecten is in de eerste plaats het verschaffen van de gewenste kennis en expertise aan degenen die oral history projecten en onderzoeken willen opzetten en uitvoeren. In de tweede plaats kan het Knooppunt een pool van

opgeleide en gekwalificeerde freelance oral history interviewers opzetten waar partners een beroep op kunnen doen.

9. en 10. Kwaliteitsbewaking en lobby

De functies van kwaliteitsbewaking en lobby die tijdens de expertmeeting zijn toegevoegd liggen eigenlijk al besloten in de hierboven beschreven functies, maar verdienen extra explicitering. Kwaliteitsbewaking heeft niet alleen betrekking op bijvoorbeeld de cursussen die via de portal worden aangeboden en op de collecties die zichtbaar worden gemaakt, maar ook op de vraag wat wel en niet tot oral history gerekend kan worden. Eigenlijk gaat het om kwaliteitsbewaking op alle functies. Een wezenlijk onderdeel van deze kwaliteitsbewaking is het zorgen voor diversiteit in partners, publiek, thema's en personeel.

Bij de kwaliteitsbewaking moet wel in de gaten worden gehouden dat het Knooppunt een op samenwerking gerichte organisatie blijft en geen autoriteit zonder wiens goedkeuring initiatieven niet genomen kunnen worden.

Met lobby doelen de experts het op nationaal, Europees en internationaal niveau actief bekendheid geven aan de Nederlandse praktijk van oral history en het promoten van het vakgebied in de meest brede zin.

Voorbeelden uit het buitenland

Ter vergelijking en inspiratie is een korte internetsearch gedaan naar oral history centra elders in de wereld. Uit die search komt naar voren dat er met name in de Engelstalige wereld veel oral history centra zijn. De meeste van deze centra zijn gekoppeld aan universiteiten en hebben als doelstelling het opslaan en zichtbaar maken van bepaalde oral history collecties, vaak van de eigen universiteit, en het geven van cursussen. Sommige centra zijn ook actief in het ondersteunen van lokale oral history projecten en het ontwikkelen van nieuwe vormen van presentatie. Het oudste centrum is het Columbia Center for Oral History dat in 1948 in New York is opgericht. Er zijn ook enkele centra die gekoppeld zijn aan een nationaal archief (Singapore Oral History Centre, 1979) of aan een Nationale Bibliotheek (British Library). Sommige bibliotheek collecties, zoals die van de Bancroft Berkeley bibliotheek voor bijzondere collecties in Californië, zijn ouder dan de eerste oral history centra.

Er zijn verspreid over de wereld veel oral history associations, waarvan de American Oral History Association een van de bekendste is en met een staf van twintig mensen, de grootste is. Deze associatie heeft diverse meer regionale oral history verenigingen als partner en een sterk ontwikkeld internationaal netwerk. De congressen van deze vereniging vinden ook plaats in landen als Brazilië, Zuid-Afrika en Finland. Ook in Canada, Groot Brittannië en Australië zijn zeer actieve oral history verenigingen die zich toeleggen op het bewaren van oral history materiaal, aanbieden van cursussen en materialen en het organiseren van seminars, en conferenties.

In Oost Europa is de belangstelling voor oral history relatief recent, maar snel groeiend. Zo zijn er in Polen, Tsjechië en Oekraïne actieve verenigingen te vinden die zich soms met heel eigen thema's bezighouden, zoals de inhoud van het onderwijs in de communistische tijd.

In de VS is ook de USC Shoah foundation gevestigd die zich toelegt op het bewaren van visueel materiaal over WOII en andere periodes van genocide. Ook legt deze stichting, die alleen al over WOII meer dan 55.000 getuigenissen heeft verzameld, zich toe op educatie. Het USC Institute for visual history and education is gekoppeld aan de universiteit van Zuid Californië en heeft partners in 37 landen.

Van de via internet gevonden centra lijken het kleine **Scottish Oral History Centre** (1995) van de universiteit van Strathclyde en het **Centre for Oral History and Digital Storytelling** (2006) van de Concordia Universiteit in Montreal qua functies het meest in de buurt te komen van de functies van het beoogde Nationaal Knooppunt. Het Scottish Centre for Oral History noemt op zijn website musea als partners en ook het ondersteunen van lokale oral history initiatieven. In het jaarverslag van 2016 is te lezen dat er veel cursussen en seminars worden georganiseerd, communities worden ondersteund en het nodige onderzoek wordt verricht, maar de samenwerking met musea komt daar niet direct in terug.

Het **Centre for Oral History and Digital Storytelling** van de Concordia Universiteit in Montreal heeft nadrukkelijk tot doel om interdisciplinair te werken en legt zich ook toe op het maken van multimedia presentaties. Dit centrum heeft zes stafleden en een groot aantal 'affiliates' en vrijwilligers. De community van dit centrum bestaat uit meer dan 150 individuele en institutionele partners. De website biedt diverse digitale toolkits en mobiele apps.

Het internationale veld overziend is het eigenlijk zeer verwonderlijk dat er in Nederland nog geen oral history centrum of oral history vereniging is en ook niet verbazingwekkend dat de urgentie op dit moment zo sterk gevoeld wordt. Er liggen niet alleen in Nederland zelf maar ook op het gebied van internationale samenwerking vele kansen.

Het initiatief tot het nationaal Knooppunt Oral History onderscheidt zich van andere oral history centra doordat het vanuit diverse sectoren ontwikkeld wordt en veel nadruk legt op samenwerking en kruisbestuiving tussen die sectoren. Ook is het een uitdrukkelijke wens van de betrokken organisaties en instellingen dat het publiek (eindgebruikers) direct profijt heeft van de expertise en diensten van het Knooppunt.

7. Bijdragen gesprekspartners aan Spreekende geschiedenis

In de interviews is gevraagd naar de mogelijke bijdrage van de gesprekspartners aan het oral history knooppunt. Omdat het een eerste verkennend gesprek betrof is vooral gevraagd naar hun mogelijke inhoudelijke en infrastructurele bijdragen. De bereidheid om bij te dragen is opvallend groot te noemen. Het gaat hierbij onder andere om:

- Scholingsprogramma's en cursussen voor diverse groepen
- Het bieden van ruimte voor dataopslag en het streamen van interviews
- Kennis op het gebied van methode en theorie, digitalisering, archivering e.d.
- Het actief meehelpen om standaards te ontwikkelen voor opslag, metadatering en dergelijke (ook voor geaggregeerde databestanden)
- Het actief meewerken aan het aanleggen van de ondergrondse verbindingen die nodig zijn om de portal te kunnen laten functioneren en het zoeken naar afstemming op dit punt (infrastructuurontwikkeling)
- Het ter beschikking stellen van de nieuwste software
- Het ter beschikking stellen van de eigen netwerken
- Het beschikbaar stellen van materiaal
- Het willen meewerken aan symposia, werkgroepen en dergelijke

8. Organisatie, positionering, ontwikkeling en financiering

Aard van het Knooppunt en zijn gebruikers

Uit het haalbaarheidsonderzoek komt het beeld naar voren van een klein, ter zake kundig, flexibel functionerend Nationaal Knooppunt, dat in staat is om professionele gebruikers als de wetenschap, de erfgoedsector, het onderwijs en creatieve bedrijven en beroepen te stimuleren en te inspireren en dat voldoende kennis en ervaring in huis heeft om praktische samenwerkingen te realiseren. Het Knooppunt dient echter niet alleen in staat te zijn om samenwerking en kruisbestuiving tussen de diverse professionele spelers te bevorderen, maar ook om oral history in zijn vele aspecten toegankelijk te maken voor een breed publiek. Daarmee wordt bedoeld op mensen die zich op grond van persoonlijke of groepsgebonden motieven met mondelinge geschiedenis willen bezighouden door bijvoorbeeld:

- Informatie uit collecties te bekijken, te beluisteren en/of te lezen
- geïnterviewd te worden
- zelf te interviewen
- het initiatief te nemen tot een oral history project in hun omgeving of rond een voor hen belangrijk onderwerp
- bestaande collecties te helpen digitaliseren
- de inhoud van kleinere en grotere collecties mee te analyseren
- betrokken te zijn bij het bedenken en maken van diverse soorten presentaties.

Op basis van het voorgaande liggen de directe taken van het Knooppunt vooral in het

1. Verzamelen en zichtbaar maken van collecties en bronmateriaal
2. Verkennen van de mogelijkheid van een bijzondere leerstoel
3. Opzetten, ontwikkelen en onderhouden van de portal
4. Informeren en communiceren over ontwikkelingen op het terrein van oral history
5. Bijeenroepen van werkgroepen, expertmeetings en dergelijke
6. Met kennis en expertise bijstaan van oral history initiatieven van verschillende aard en achtergrond
7. Organiseren van symposia en conferenties
8. Ontwikkelen van programma's rond de verschillende functies van het Knooppunt (scholing, bewaren en ordenen, zichtbaar en toegankelijk maken, presenteren en verdieping)
9. Lobbyen en ontwikkelen van internationale samenwerkingsrelaties

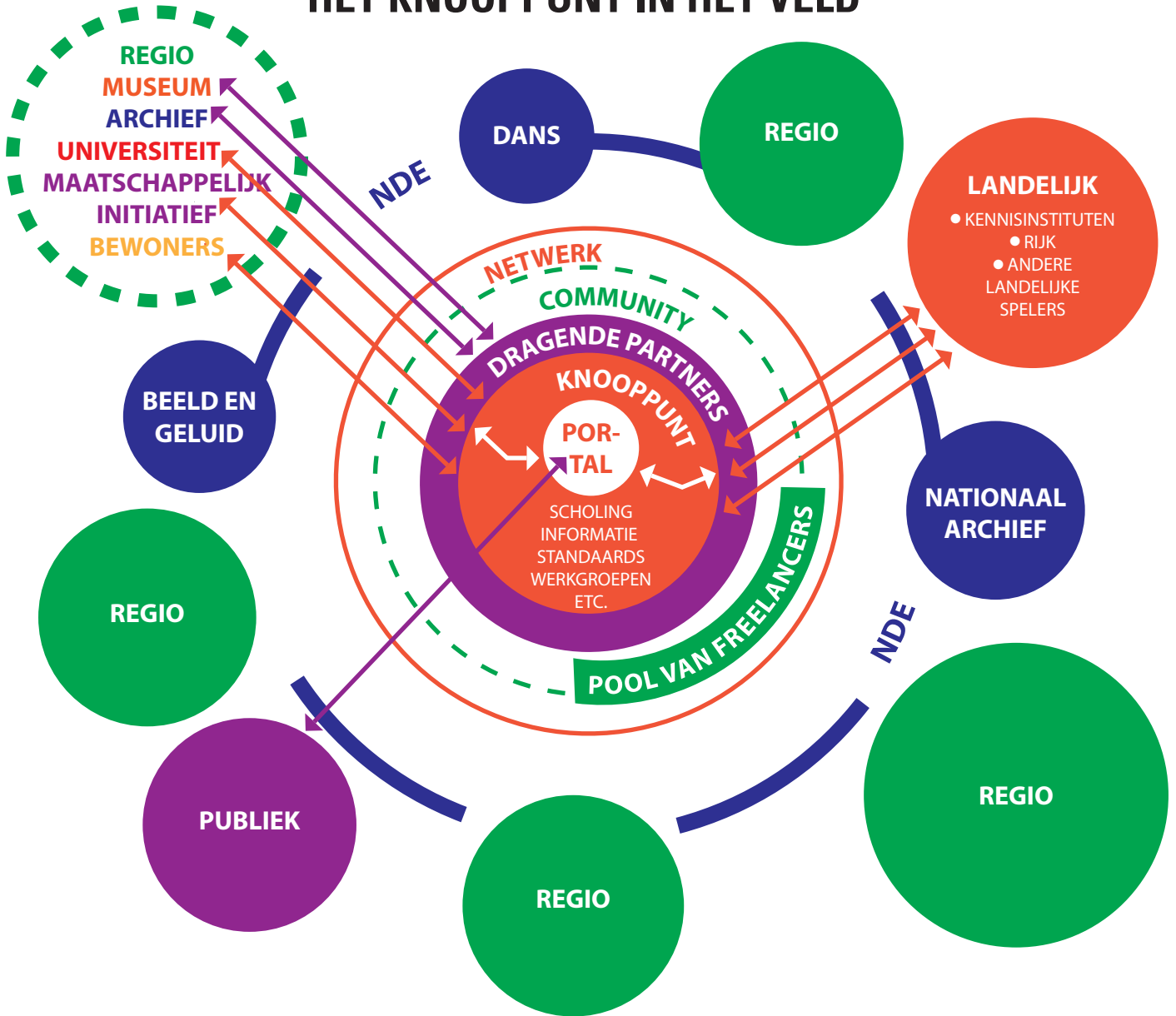
Een flexibele organisatie op basis van partnerschap

Qua organisatiemodel doemt er uit de gesprekken een knooppunt op met een kleine staf van vier tot vijf medewerkers, met daaromheen drie kringen van betrokkenen: partners, een netwerk en een community.

Staf/bureau

De functies van de staf zijn direct gekoppeld aan de taken van het Knooppunt. Stafleden dienen multidisciplinair inzetbaar te zijn en gezamenlijk de volgende kwaliteiten te bezitten:

HET KNOOPPUNT IN HET VELD

- Kennis van het vakgebied van oral history, de geschiedenis daarvan en de vraagstukken op dit terrein
- Ingevoerd in de digitale ontwikkelingen binnen de erfgoedsector en de geesteswetenschappen (humanities)
- Kennis van - en ervaring met maatschappelijke initiatieven en de vraagstukken waar zij voor staan
- Kennis van de erfgoedsector en de vraagstukken op het gebied van bewaren, ontsluiten, culturele participatie, presentatie en co-creatie
- Kennis en ervaring met het ontwikkelen, onderhouden en beheren van een degelijke toegankelijke en publieksvriendelijke portal die de inhoud uit meerdere databases of websites presenteert
- Een vanzelfsprekende feeling en ervaring met diversiteit in al zijn aspecten
- Kennis en ervaring met het ontwikkelen van samenwerkingsrelaties tussen ongelijksoortige spelers en het ontwikkelen en onderhouden van uiteenlopende netwerken (organisatorische verbanden, persoonlijke relaties, functionele verbindingen en technische koppelingen).
- Organisatorisch vermogen
- Communicatieve vaardigheden op diverse gebieden

Een van de stafleden vervult de rol van coördinator.

Partners

Partners zijn organisaties en instellingen die het Knooppunt dragen, die hun bijdragen in een samenwerkingsovereenkomst vastleggen en die een jaarlijkse contributie betalen. Daarbij wordt gedacht aan de organisaties en instellingen die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn en aan instituten als het NIOD en openbare en universitaire bibliotheken en dergelijke. Bij de ontwikkeling van het Knooppunt zal nadrukkelijk gekeken worden of de vorm van een coöperatie geschikt is voor de dragende partners. Welke vorm ook gekozen wordt, er zal een partnerschapsstatuut komen, waarin wordt vastgelegd aan welke criteria partners moeten voldoen, welke som zij als contributie betalen (gedifferentieerd) en wat zij hiervoor terugkrijgen.

Netwerk

Het netwerk dat het Knooppunt verbindt is breder dan dat van de dragende partners en bestaat uit alle personen en organisaties die geïnteresseerd zijn in oral history en de ontwikkelingen op dit gebied. Het netwerk wordt betrokken en geïnformeerd door middel van nieuwsbrieven, social media, de portal en diverse workshops, seminars en conferenties die door de partners en/of het Knooppunt georganiseerd kunnen worden. Alle personen en organisaties die zich eenmalig via de portal registreren worden beschouwd als behorende tot het netwerk. Hoewel er nog weinig ruchtbaarheid is gegeven aan het initiatief tot het Knooppunt dienen zich nu al diverse organisaties en initiatieven aan die een beroep willen doen op de expertise en leidt het initiatief op zich al tot nieuwe impulsen, zoals het plan tot het oprichten van een lokale oral history vereniging in Rotterdam en de vraag om ondersteunen van Thuismuseum de Robijnhof uit Leiden. De oral history werkgroep van het Huizinga instituut beschikt over een uitgebreide lijst van mensen die actief zijn op het vakgebied en die direct betrokken kunnen worden bij het Knooppunt.

Community

Er is een community die een lerende gemeenschap vormt van individuele mensen (onderzoekers, ontwikkelaars, trainers, mensen met creatieve beroepen, vrijwilligers) die het Knooppunt voeden met hun ideeën en die in werkplaatsen, groepjes of als individu aan de slag gaan met bepaalde vragen die ze worden voorgelegd. Soms gaat het hierbij om betaald werk, soms om conceptontwikkeling en experimenten die gezien kunnen worden als investering, soms om puur vrijwilligerswerk. De community wisselt uit en ontmoet elkaar via social media, inspiratiebijeenkomsten, werklunches en dergelijke. Leden van de community maken automatisch deel uit van het netwerk. Afzonderlijke medewerkers van de dragende partners kunnen ook lid zijn van de community. Mensen kunnen lid worden van de community op basis van een motivatie brief.

Zelfstandig ontwikkelen, later aanhaken

Er is in de interviews gevraagd of het beoogde Knooppunt zelfstandig zou moeten functioneren, of dat het zou moeten worden aangehaakt bij een bestaand instituut. Dit punt is ook in de expertmeeting uitgebreid besproken. In principe gaat de voorkeur uit naar aanhaking of onderbrenging van het Knooppunt bij een bestaand instituut. Dit bespaart kosten en er is weinig behoefte aan een nieuw zelfstandig instituut. Als mogelijke instituten om bij aan te haken zijn genoemd: het IISG, het Openluchtmuseum en het Nationaal Archief. Het voorstel van de expertgroep is om de keuze bij wie het Knooppunt wordt aangehaakt pas op termijn te maken, wanneer er de nodige praktijkervaring is opgedaan en het Knooppunt een herkenbare signatuur heeft.

Het merendeel van de geïnterviewden en ook de expertgroep vinden het belangrijk dat er een periode van pakweg vier jaar wordt genomen om het Knooppunt zelfstandig te ontwikkelen. Zij vrezen dat een knooppunt dat meteen wordt aangehaakt bij een groter instituut, de kans loopt sterk met dat instituut en het werkingsgebied daarvan geassocieerd te worden. Dit kan de zo gewenste samenwerking en kruisbestuiving in de weg staan. Bovendien vrezen zij dat grote instituten uiteindelijk altijd voor hun kerntaak en de daaraan gekoppelde belangen zullen kiezen, wat ertoe kan leiden dat Spreekende Geschiedenis, ook al is dat niet de bedoeling, gemarginaliseerd wordt.

De expertgroep pleit er ook voor de keuze bij welk instituut het Knooppunt wordt aangehaakt uit te stellen tot in het derde of begin vierde jaar van de ontwikkelingsperiode. Dan is duidelijker wat de werkwijze en de signatuur van het Knooppunt zijn en kan gekeken worden in welke omgeving deze het beste kan gedijen.

Tot die tijd kan het Knooppunt in ontwikkeling volgens de expertgroep het beste worden ondergebracht bij stichting BMP. Belangrijkste redenen om deze vraag bij BMP neer te leggen is dat het een projectorganisatie is die zelf geen belanghebbende is, ervaring heeft met het ontwikkelen van inhoud, methoden en structuren en weinig overheadkosten heeft.

Om het Knooppunt meteen een praktische component te geven en te zorgen dat het werkelijk aansluit bij de behoeften van de partners pleiten de deelnemers aan de expertmeeting er voor dat het ontwikkeld wordt aan de hand van een of twee concrete projecten waarvan een of meerdere partners de initiatiefnemer(s) zijn. Een project dat zich hiervoor zou lenen is het Groot Overijssels Landschap Museum, een initiatief van Landschap Overijssel en TwentseWelle/de Museumfabriek. Het doel van Het Groot Overijssels Landschapmuseum is het bewaren en voor een breed publiek in

het landschap zelf ontsluiten van de verhalen van mensen die in het landschap wonen en werken. Het ontsluiten kan op verschillende manieren. Bijvoorbeeld door de verhalen langs een fietsroute te presenteren met behulp van virtual reality, beeldende kunst, augmented reality, foto's met onderschriften e.d.). Daarnaast kan een ander (onderzoeks)project gezocht worden dat aansluit bij de in paragraaf 4 genoemde thema's.

Gefaseerde ontwikkeling

Het ontwikkelen van een oral history knooppunt dat gedragen wordt door een substantieel aantal partners en dat een deels nieuw netwerk om zich heen verzamelt, vraagt om een procesmatige aanpak, waarbij ruimte is voor tussentijdse evaluaties en bijstellingen. De fondsen en de seniorbeleidsmedewerkers van het ministerie van OCW, aan wie de eerste gedachten over opzet en ontwikkeling zijn voorgelegd, beamen dat een gefaseerde ontwikkeling, waarbij er voor elke fase een helder programma wordt gemaakt, de meeste kans van slagen biedt. In paragraaf 9 wordt een aanzet tot een dergelijk programma gegeven.

Het meest logisch en naar de ervaring van BMP ook werkbaar, is een ontwikkelingsperiode van vier jaar verdeeld in twee fases, waarbij na twee jaar een evaluatie plaatsvindt aan de hand van een van te voren opgesteld programma. Een dergelijke ontwikkelingsperiode zou met steun van een aantal fondsen gefinancierd kunnen worden. Wat betreft de gewenste structurele financiering lijkt het voor de hand liggend om na te gaan of er mogelijkheden zijn om op termijn een plek in de basisinfrastructuur te verkrijgen en tevens te kijken of er aanvullende verdienmodellen te ontwikkelen zijn. Daarbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan inkoop van expertise door partners (als het om grotere projecten en/of cursussen gaat). Voorts kan gekeken worden naar sponsoring door IT bedrijven en bepaalde projectengelden van de overheid. Ook de beoogde partnerbijdrage zal een (beperkt) budget opleveren. De financiering kan er als volgt uitzien:

Ontwikkelingsperiode van vier jaar

Vorm	Fases	Financiering
Georganiseerd als project Motto: Samenwerking en kruisbestuiving	<ul style="list-style-type: none"> Fase 1, Opstart: relatieontwikkeling, inhoudsontwikkeling, functieontwikkeling, experimenten en start portal. Fase 2, Nadere uitwerking en verbreding afzonderlijke functies, vervolg experimenten, verankering portal 	<ul style="list-style-type: none"> Fondsen Partners Projectsubsidies (via partners)

Lange termijn

Vorm	Functies en rollen	Financiering
Aangehaakt bij bestaand (landelijk) instituut	<ul style="list-style-type: none"> Bestendinging van ontwikkelde (makelaars)rol op de 10 omschreven functies. Goed functionerende portal Diensten aan derden 	<ul style="list-style-type: none"> Structurele financiering Rijk Partners Sponsors Projectsubsidies Markt

9. Aanzet tot een programma

Fase 1 Voorbereiding en ontwikkeling

Fase 1 bestaat uit twee jaar.

- In het eerste jaar wordt de organisatiestructuur verder uitgewerkt. Dat betekent dat er een partnerschapsstatuut wordt opgesteld op basis van de meest passende organisatievorm, het netwerk ontwikkeld wordt en de werkwijze van de community verder uitgewerkt wordt. Ook wordt de hoogte van de partnerschapsbijdrage vastgesteld en wordt de frequentie van partnerschapsbijeenkomsten vastgesteld.
- Er wordt tevens een start gemaakt met het ontwikkelen van de portal. Dat betekent dat er een doordacht ontwerp wordt gemaakt en dat er met de partners gekeken wordt welke ondergrondse verbindingen nodig zijn om de portal te laten functioneren en op welke termijn die verbindingen tot stand kunnen worden gebracht. De portal wordt gefaseerd ontwikkeld. Voor gebruikers is duidelijk wanneer welke fase wordt uitgevoerd.
- Er wordt een aanvang gemaakt met het inventariseren van bestaand oral history materiaal en met het ontwikkelen van criteria en standaards voor weergave in de portal.
- De partners worden uitgenodigd om cursussen en educatief materiaal dat zij reeds ontwikkeld hebben aan te bieden.
- Er worden verkennende gesprekken gevoerd over de opzet en financiering van een bijzondere leerstoel oral history.
- En er worden in nauw overleg met de betrokken partners en netwerken, routekaarten gemaakt voor de ontwikkeling van de functies Bewaren en ordenen, Zichtbaar en toegankelijk maken en Scholing en Educatie, zodat het voor initiatiefnemers van oral history onderzoeken projecten duidelijk wordt waar zij hun materiaal kunnen opslaan en aan welke criteria dit dan moet voldoen (technisch en inhoudelijk) en de staf van het Knooppunt inzicht krijgt in welke cursussen en educatieve trajecten nog ontwikkeld moeten worden.
- Er worden criteria ontwikkeld wie zich als freelancer voor de pool kan aanmelden.
- Er worden twee concrete projecten gekozen die fungeren als vliegwiel voor het ontwikkelen van de routekaarten en die tevens de aanzet vormen tot experimenten op het gebied van presentatie.
- Er worden formats ontwikkeld voor de nieuwsbrief en andere communicatiemiddelen en deze worden in de praktijk getest.
- Aan het einde van het eerste jaar wordt een landelijke conferentie georganiseerd waarop de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van oral history worden besproken en waarop partners en mensen uit het netwerk hun plannen en projecten kunnen presenteren.

In het tweede jaar wordt verder gewerkt aan de portal.

- Aan het einde van dit jaar is er een gebruiksvriendelijke portal die toegang geeft tot een in de routekaarten omschreven aantal bronnen en collecties en een passend aanbod heeft op het gebied van scholing en educatie (inhoudelijk en technisch).
- De overige routekaarten worden in samenspraak met afzonderlijke en gezamenlijke partners uitgevoerd.
- Er wordt actief bijgehouden welke ontwikkelingen op software gebied (spraakherkenning, doorzoekbaarheid e.d.) zich voordoen en welke geschikt zijn voor de verschillende soorten gebruikers. Daarbij wordt rekening gehouden met de snelle veroudering van toolkits en mobiele apps.
- In dit jaar wordt op basis van de resultaten van jaar 1 een aanvullend verdienmodel uitgewerkt.

- Er worden regelmatig workshops georganiseerd en de opzet van de reizende werkplaats wordt gemaakt op basis van de ervaringen met de twee projecten.
- De pool van freelancers wordt actief in beeld gebracht en het Knooppunt zelf richt een helpdesk in voor prangende vragen op het gebied van oral history.
- De verkenning naar de mogelijkheden voor een bijzondere leerstoel worden afgerond met een concreet voorstel (dan wel een negatief advies).
- De programmaonderdelen die in jaar 1 in gang zijn gezet worden verder doorontwikkeld.
- Er wordt een landelijke conferentie georganiseerd.
- Er wordt een programmaopzet voor de volgende fase opgesteld.

Aan het eind van fase 1 wordt de voortgang van de ontwikkeling geëvalueerd op de punten:

1. Werkzame partnerrelaties
2. Aantoonbaar behoefte van verschillende soorten gebruikers
3. Omvang van het netwerk en de community
4. Het behalen van de in jaar 1 geformuleerde programmadoelen op de 10 verschillende functies
5. Een beeld van de mogelijkheden tot aanhaking bij een bestaand instituut
6. Uitzicht op structurele financiering en de daarbij behorende termijnen.

Fase 2 Bestendiging en voorbereiden aanhaking

De tweede fase staat in het teken van bestendiging en uitbouw van de functies en de rollen van het Knooppunt, waarbij de nadruk op samenwerking en kruisbestuiving blijft liggen en het Knooppunt voor alles inzet op een makelaarsrol.

In deze fase wordt onder meer gewerkt aan:

- Het bestendigen van de portal tot een gebruiksvriendelijk instrument dat daadwerkelijk toegang geeft tot uiteenlopende collecties en bronmateriaal
- Het bepalen van de vaste formule voor de (reizende) werkplaats
- Het ontwikkelen van de dienstverlening aan derden en bijbehorende verdienmodellen
- Het actief onder de aandacht brengen van de ontwikkelde standaarden en voorbeelden bij beginnende en gevorderde oral history initiatieven
- Het voeren van besprekingen over de aanhaking bij een bestaand instituut en het organisatorisch, inhoudelijk en technisch voorbereiden van deze omschakeling
- Het voeren van besprekingen over structurele financiering en de voorwaarden daarvoor
- Het uitbreiden van het aantal betrokken partners en het doen groeien van het netwerk
- Het organiseren van workshops, seminars en conferenties
- Het verder uitvoeren van het programma dat aan het einde van fase 1 is opgesteld.

Samenvatting

Het haalbaarheidsonderzoek naar een Nederlands Oral History Centrum is uitgevoerd in de periode april tot met december 2017. In die periode zijn 43 interviews afgenomen met vertegenwoordigers van musea, universiteiten, archieven, KNAW instituten, maatschappelijke initiatieven, fondsen en de Rijksoverheid, heeft er een expertmeeting plaatsgevonden en is een korte internet search uitgevoerd naar vergelijkbare buitenlandse initiatieven.

Het onderzoek laat zien dat alle geïnterviewden van mening zijn dat actuele ontwikkelingen in de maatschappij, de historische wetenschap, de erfgoedsector, de informatie technologie en het cultuurbeleid een oral history centrum zeer noodzakelijke en gewenst maken. Oral history is volgens hen onder meer belangrijk omdat:

- Verhalen in toenemende mate belangrijk zijn om betekenis te geven aan objecten, collecties en maatschappelijke ontwikkelingen
- Er wezenlijke delen van de geschiedenis van dorpen, steden, streken en het land gemist worden als de verhalen van mensen en groepen niet vastgelegd worden
- Digitalisering het mogelijk maakt om interessante verhalen uit verschillende streken en tijden met elkaar te vergelijken en in verband te brengen
- Er een explosieve behoefte is onder mensen om zich te identificeren met (de geschiedenis van) hun lokale omgeving
- Digitale archivering van mondelinge bronnen de betekenis van immaterieel en materieel erfgoed kan verruimen en verdiepen

De geïnterviewden hebben tal van voorbeelden van oral history materiaal dat zij verzameld hebben dat vaak niet duurzaam opgeslagen en ontsloten is. Zij hebben veel ambities voor de toekomst met name waar het gaat om het verzamelen en presenteren van verhalen die te maken hebben met de identiteit van regio's en de snelle veranderingen in de samenleving waardoor beroepen en bepaalde subculturen verdwijnen. De meerwaarde van een oral history centrum die de gesprekspartners benoemen heeft betrekking op:

- Inventarisatie van bestaand materiaal
- Beter toegang tot materiaal
- De ontwikkeling van een digitale infrastructuur
- Het stimuleren van oral history onderzoek
- Het bieden van ondersteuning bij de uitvoering van projecten
- Het stimuleren van gemeenschappelijke thema's
- Het activeren en betrekken van mensen bij presentaties
- Het ontwikkelen van vernieuwende vormen van presentatie
- Het creëren van mogelijkheden tot reflectie en nieuwe invalshoeken
- Het bieden van scholing op inhoud en techniek
- Het nadenken over noodzakelijke juridische randvoorwaarden

Zij zijn allen bereid om vanuit hun eigen kaders bij te dragen aan een toegankelijke en gebruiksvriendelijke portal die overzicht biedt en handige toolkits en cursussen aanbiedt. De wetenschap dat er in andere landen als de VS, Canada, Groot-Brittannië, Singapore e.d. al soms meer dan vijftig jaar oral history centra bestaan versterkt het gevoel van urgentie.

De gesprekspartners zien het centrum eerder als een knooppunt van verschillende netwerken, dan als een apart instituut. De nadruk ligt op het bevorderen van samenwerking en kruisbestuiving tussen de verschillend soortige partners en het vervullen van een makelaars- en activerende rol op een tental te onderscheiden functies.

Het te ontwikkelen Nationaal Knooppunt Oral History dient multidisciplinair van opzet te zijn en flexibel in te kunnen spelen op de behoeftes van partners en eindgebruikers. Het dient gedragen te worden door organisaties en instellingen uit verschillende sectoren die daartoe een samenwerkingsovereenkomst ondertekenen. Naast de kring van dragende partners en een bureau dat bestaat uit vier tot vijf mensen, kent het knooppunt een netwerk en een community van bevlogen onderzoekers, mensen met een creatief beroep, docenten en vrijwilligers. Bij het ontwikkelen van standaards voor de opslag, metadatering en toegang tot oral history materiaal werkt het Knooppunt nauw samen met het Netwerk Digitaal Erfgoed en de daarin functionerende digitale knooppunten. Het Knooppunt dient niet alleen van meerwaarde te zijn voor universiteiten, musea, archieven, onderwijs en dergelijke, maar vooral ook voor mensen die zich op grond van persoonlijke of groepsgebonden motieven met oral history willen bezighouden.

Op basis van het voorgaande liggen de directe taken van het Knooppunt vooral in het

1. Verzamelen en zichtbaar maken van collecties en bronmateriaal
2. Verkennen van de mogelijkheid van een bijzondere leerstoel
3. Opzetten, ontwikkelen en onderhouden van de portal
4. Informeren en communiceren over ontwikkelingen op het terrein van oral history
5. Bijeenroepen van werkgroepen, expertmeetings en dergelijke
6. Met kennis en expertise bijstaan van oral history initiatieven van verschillende aard en achtergrond
7. Organiseren van symposia en conferenties
8. Ontwikkelen van programma's rond de verschillende functies van het Knooppunt (scholing, bewaren en ordenen, zichtbaar en toegankelijk maken, presenteren en verdieping)
9. Lobbyen en ontwikkelen van internationale samenwerkingsrelaties

De ontwikkeling van een Knooppunt dat deze taken vervult kan het best in fases en aan de hand van bijvoorbeeld twee concrete projecten (van partners) gebeuren. Wanneer het Knooppunt een eigen werkwijze en duidelijke signatuur heeft ontwikkeld kan het worden aangehaakt bij een reeds bestaand instituut. Dit om kosten te besparen en een organisatie met te veel pretenties te vermijden. De financiering van het Knooppunt dient gekoppeld te zijn aan de te onderscheiden ontwikkelingsfases. Uitgangspunt is een ontwikkelingsperiode van vier jaar die in twee fases van twee jaar is opgedeeld. Aan het einde van fase 1 vindt een evaluatie plaats. Voor de ontwikkelingsfases wordt wat betreft financiering gedacht aan fondsen, partnerbijdrages (gedifferentieerd) en projectsubsidies. Voor de langere termijn wordt gedacht aan structurele financiering van het Rijk, sponsoring, projectsubsidies en verdiensten door het aanbieden van diensten op de markt.

Tijdens de expertmeeting is aan stichting BMP gevraagd de ontwikkeling van het Knooppunt gedurende de eerste vier jaar ter hand te nemen. Belangrijkste redenen om deze vraag bij BMP neer te leggen is dat het een projectorganisatie is die zelf geen belanghebbende is, ervaring heeft met het ontwikkelen van inhoud, methoden en structuren en weinig overheadkosten heeft.

Tot slot

Als medewerkers van stichting BMP hebben wij dit haalbaarheidsonderzoek met veel plezier uitgevoerd. We hebben het als heel bijzonder ervaren dat wij overal met open armen ontvangen werden. Onze gesprekspartners toonden zich blij met het initiatief en dachten volop mee. Zij maakten ons duidelijk dat de snelle ontwikkelingen in de informatietechnologie en de daarmee gepaard gaande maatschappelijke veranderingen en voortschrijdende digitalisering het urgent en noodzakelijk maken om de thema's op te pakken die met deze veranderingen samenhangen en de verhalen van oude en nieuwe generaties te bewaren en te ontsluiten.

De expertmeeting was een creatief moment waarin heldere richtingen werden aangeduid. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek zijn wij overtuigd van de haalbaarheid van een Nationaal Knooppunt Oral History. Er is sprake van een groot institutioneel en maatschappelijk draagvlak hiervoor. Als stichting BMP voelen we ons vereerd met het tijdens de expertmeeting in ons gestelde vertrouwen om het Knooppunt de komende jaren te ontwikkelen. We zullen er alles aan doen om dit vertrouwen waar te maken en op creatieve wijze de stappen te zetten die nodig zijn om het tot een door partners gedragen, goed functionerende, flexibele organisatie te maken.

Saskia Moerbeek
Frank von Meijinfeldt
Dilek Karaağaçlı

BIJLAGE 1

Overzicht van organisaties en instellingen waarmee is gesproken in het kader van het haalbaarheidsonderzoek Spreekende Geschiedenis.

KENNISCENTRA/RIJK

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed
Leo Adriaanse, *hoofd kenniscentrum*

Rijksdienst Cultureel Erfgoed
Arjen Kok, *senior onderzoeker*

Ministerie van OCW
Robert Verhoogt en Riet de Leeuw,
senior beleidsmedewerkers

MUSEA

Textiel Museum (Tilburg)
Jantiene van Elk, *bibliothecaris*

MuZeeum Vlissingen
Onno Bakker, *directeur*

Van Abbemuseum, Eindhoven
Charles Esche, *directeur*

Museum voor Volkenkunde/KIT
Wayne Modest, *Hoofdonderzoekscentrum materiele cultuur*

Centraal Museum, Utrecht
Bart Rutten, *directeur*

Fries Museum
Kris Callens, *directeur*

Amsterdam Museum
Annemarie de Wildt, *conservator* en Marijke Oosterbroek, *manager E-cultuur*

Haags Historisch Museum
Marco van Baalen, *directeur* en Diana Timmer,
hoofd afdeling Publiekszaken

Museum Rotterdam
Paul van de Laar, *directeur*

Museum Twentse Welle
Arnoud Odding, *directeur*

DIGITALE INFRASTRUCTUUR

DANS
Ilona von Stein, *coördinator AV-archivering en oral history* en Marieke Polhout, *datamanager*

Netwerk Digitaal Erfgoed
Wilbert Helmus, *domeinmanager*

Clariah
Dr. Arjan van Hessen, *director user involvement*

Clarín. eu
Prof. Dr. Franciska de Jong, *uitvoerend directeur*

Instituut voor Beeld en Geluid
Johan Oomen, *Hoofd research en development*
en Roeland Ordelman, *specialis in cross-media and audiovisual access*

FONDSEN

Stichting DOEN
Steve Elbers, *programmacoördinator*

Mondriaan Fonds
Marineke van der Reijden,
hoofd cultureel erfgoed

VSB Fonds
Romy Jochems, *senior adviseur donaties Kunst&Cultuur*

UNIVERSITEITEN/WETEN- SCHAPPELIJKE INSTITUTEN

Universiteit van Amsterdam

Prof. Dr. Selma Leydesdorff, *emeritus hoogleraar oral history en cultuur*

Universiteit van Amsterdam

Laura Boerhout, *promovendus*

Huizinga Instituut

Paul Koopman, *coördinator*

UvA, Amsterdam School for Heritage, Memory and Material Culture

Ihab Saloul, *adjunct directeur Onderzoek*

Universiteit Leiden

Prof. Dr. Marlou Schrover, *hoogleraar Migratiegeschiedenis*

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)

Leo Lucassen, *directeur onderzoek* en Rick de Jong, *secretaris Centrum voor de Geschiedenis van Migranten*

Erasmusuniversiteit en VU

Norah Karrouche, *onderzoeker en docent oral history*

Universiteit Twente Story Lab

Dr. Anneke Sools, *assistent professor Narratieve psychologie*

Huygens ING

Marijke van Faassen, *senior onderzoeker*
en Rik Hoekstra, *projectmanager*

Meertens Instituut

Prof. Dr. Peter Jan Margry, *onderzoeker etnologie*

Meertens Instituut

Patricia Alkhoven, *coördinator CLICKNL-erfgoed en Clariah*

ARCHIEVEN

Stadsarchief Rotterdam

Jantje Steenhuis, *directeur*

Atria

Evelien Rijsbosch, *coördinator oral history*

Het Utrechts Archief/BRAIN

Chantal Keijsper, *directeur/voorzitter*

Zeeuws Archief

Mw. J.L. Kool-Blokland, *directeur*

Historisch Centrum Overijssel

Arie Slob, *directeur*

Nationaal Archief

Paul Brood, *openbaarheidsadviseur*

MAATSCHAPPELIJKE INITIATIEVEN

Mode Muze

Mila Ernst, *projectleider*

Verhalenhuis Belvédère Rotterdam

Linda Malherbe, *directeur en Laura Schalkwijk, projectleider en schrijver*

Xpatarchive - Expatriate Archive Centre

Kristine Racina, *directeur en Eva Barbisch, archivaris*

Imagine IC

Marlous Willemsen, *directeur en Danielle Kuijten, Programmacoördinator en curator*

Thuis Museum Robijnhof Leiden

Roos Tulen, *kunstenaar en initiatiefnemer*

BIJLAGE 2

Deelnemers Expertmeeting Spreekende Geschiedenis, 17 november Grote Werf, Utrecht

1. Selma Leydesdorff, Emeritus hoogleraar oral history en cultuur UvA
2. Arnoud Odding, Directeur Rijksmuseum Twenthe/Twentse Welle
3. Eric de Ruijter, Manager collecties IISG
4. Kris Callens, Directeur Fries Museum
5. Arjan van Hessen, director user involvement Clariah
6. Johan Oomen, hoofd afdeling Research en Ontwikkeling Instituut voor Beeld en Geluid
7. Jantje Steenhuis, directeur Stadsarchief Rotterdam
8. Marijke van Faassen, senior onderzoeker Huygens ing
9. Norah Karrouche, onderzoeker docent Oral history Erasmus universiteit en VU
10. Arjen Kok, Senior onderzoeker Museumsector, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
11. Nadia Bouras, Onderzoeker en docent Universiteit Leiden en bestuurslid stichting BMP
12. Frank von Meijenfeldt, onderzoeker stichting BMP
13. Dilek Karaagacli, onderzoeker stichting BMP
14. Saskia Moerbeek, gespreksleider en directeur stichting BMP